

ÚSTAV TRANSLATOLOGIE FILOZOFICKÉ FAKULTY
UNIVERZITY KARLOVY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Eva Žambůrková

Jules Verne – české překlady a vývoj recepce díla

Jules Verne – Czech translations and the reception of his work

Praha 2024

Vedoucí práce: PhDr. Jovanka Šotolová, Ph.D.

Zadání:

Jeden ze světově nejznámějších spisovatelů, Jules Verne (1829–1905), se na našem knižním trhu dodnes řadí k nejviditelnějším zástupcům francouzské literatury. První český překlad vyšel knižně roku 1870 a následovaly stovky dalších vydání, i v současné době nakladatelé každoročně nabízejí další tituly. Na trhu se tak zároveň objevují překladové verze pořízené před sto lety (a postupně různě aktualizované), ale i nově pořízené překlady. Diplomová práce se pokusí poskytnout přehledný popis nabídky knižních vydání v průběhu času. V úvodu stručně shrne mezinárodní recepci díla Julese Verna, dále se věnuje recepci české. S využitím knihovnických databází sestaví tabulku všech vydání a popíše a okomentuje výběr titulů, analyzuje ediční strategie hlavních vydavatelů: skladbu vydávaných titulů v daném nakladatelství, odhad vydavatelského záměru – čistě komerční vs. sběratelská vydání atp. včetně odhadu cílové skupiny čtenářů, grafickou úpravu svazků včetně ilustrací, přístup ke zdrojovému textu (text v plném znění, krácený, upravený, přiznaná adaptace), výběr překladové verze, případně i popis její dodatečné úpravy, jak je přiznána v technické tiráži (aktualizace, jazyková korekce, redakční úprava atp.). Dalším cílem bude ukázat, jakým způsobem dnes Jules Verne k českým čtenářům promlouvá, a to s důkladnějším zaměřením na období posledních cca deseti let. Jako nejpraktičtější postup se zde jeví použít metodu textových sond: z vybraného vzorku dostupných románů si diplomantka vytvoří přesně vymezený korpus úryvků, na nichž bude možné ukázat, k jakým případným změnám dochází mezi zdrojovým textem a jednotlivými překlady (často publikovaných opakovaně a v různých edičních verzích).

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Jovance Šotolové, Ph.D za inspiraci k výběru tématu, odborné konzultace a především za vždy přínosný a cenný komentář k jazykové stránce textů a překladů. Dále děkuji všem respondentům a respondentkám z českých knihoven za mnohdy velmi podrobnou zpětnou vazbu ohledně katalogizace výpůjček.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 29. července 2024

Eva Žambůrková

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje vývoji české produkce překladů děl Julese Verna a jejich české recepci. Tato témata uvádí do širšího historického a mezinárodního kontextu šíření verneovek a jejich přijetí laickou i odbornou veřejností. Blíže se zabývá starými českými překlady románu *Dvacet tisíc mil pod mořem* Jaroslava Janečka a Václava Netušila a jejich současným jazykovým úpravám nakladatelů Návrat, Dobrovský a Leda, již tyto překlady dodnes vydávají. Na tomto příkladě ilustruje, jakým úskalím čelí redaktoři, pokud se pouští do jazykové úpravy více než sto let starých překladů vzhledem k rychlému vývoji národního jazyka, a tudíž zastarávání překladu.

Klíčová slova

Jules Verne, francouzská literatura, recepce literárního díla, překlad, vývoj jazyka

Abstract

The present thesis focuses on the Czech production of the translated works of Jules Verne and their Czech reception. These themes are situated within the broader historical and international context of the diffusion of Verne's novels and the lay and scholarly response to them. It examines the old Czech translations of the novel *Twenty Thousand Leagues Under the Sea* by the Czech translators Jaroslav Janeček and Václav Netušil and compares them with their contemporary revisions by their current publishers Návrat, Dobrovský and Leda. This example is used to illustrate the problems faced by editors of more than a century old translation, taking into consideration the more rapid Slavonic language change resulting in the translation becoming dated sooner than the original.

Key Words

Jules Verne, French literature, reception of literary works, translation, language change

Obsah

FRANCOUZSKÉ A ČESKÉ NÁZVY VERNOVÝCH ROMÁNŮ	7
ÚVOD.....	10
1 JULES VERNE ZE SOUDOBÉHO POHLEDU	12
1. 2 JULES VERNE U ZRODU POPULARITY SVĚTOVÉ SCIENCE FICTION.....	13
2 ZAHRANIČNÍ RECEPCE DĚL JULESE VERNA	15
2. 1 RECEPCE DĚL J. VERNA FRANKOFONNÍ ODBORNOU VEŘEJNOSTÍ.....	16
2. 1. 1 Frankofonní recepce J. Verne ve školách	21
2. 3 ANGLOFONNÍ RECEPCE	23
2. 4 ČESKÁ RECEPCE	25
2. 4. 1 J. Verne v českých školách	27
3 RECEPCE J. VERNA V ČECHÁCH NA ZÁKLADĚ KVANTITATIVNÍCH DAT	29
3. 1 ZKOUMANÝ KORPUS	29
3. 2. OBDOBÍ LET 1870–1949.....	30
3. 2. 1. Počátky vydávání Verne v Čechách	30
3. 2. 2. Verne v nakladatelství Jos. R. Vilímkem.....	32
3. 2. 3. Vilímkem versus Beaufort-Kočí	34
3. 3. OBDOBÍ LET 1950–1989.....	36
3. 4. OBDOBÍ LET 1990–2023.....	37
3. 5. ADAPTACE ZA CELÉ SLEDOVANÉ OBDOBÍ	39
4 JULES VERNE V ČESKÝCH KNIHOVNÁCH	41
4. 1. MĚSTSKÉ A REGIONÁLNÍ KNIHOVNY	42
4. 2 MĚSTSKÁ KNIHOVNA V PRAZE.....	44
5 DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM V ČESKÝCH PŘEKLADECH.....	47
5.1 POSTUP ANALÝZY	47
5. 2 SEZNAM ČESKÝCH VYDÁNÍ ROMÁNU <i>DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM</i>	47
5. 3 PARATEXTOVÉ ÚDAJE ZKOUMANÝCH VYDÁNÍ	50
5. 3. 1 Překlad Jaroslava Janečka a jeho současné jazykové úpravy	51
5. 3. 2 Překlad Václava Netušila a jeho jazyková úprava z roku 2022.....	56
6 PŘÍPADOVÁ STUDIE – <i>DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM</i>	62
6. 1 SROVNÁNÍ ÚRYVKŮ ZE ZAČÁTKU KNIHY	62
6. 2 SROVNÁNÍ ÚRYVKŮ ZE STRANY 99	66
6. 3 OBECNÉ SHRNTÍ O SOUČASNÝCH VYDÁNÍCH PŘEKLADŮ ROMÁNU <i>DVACET TISÍC MIL POD MOŘEM</i>	69
ZÁVĚR.....	72
ANALYZOVANÁ VYDÁNÍ	74
BIBLIOGRAFIE.....	74
SEZNAM TABULEK	78
SEZNAM GRAFŮ	79
SEZNAM PŘÍLOH.....	80

Francouzské a české názvy Vernových románů

Voyages extraordinaires – Podivuhodné cesty

- Cinq Semaines en ballon* (1863) – *Pět neděl v baloně*
Les Aventures du capitaine Hatteras (1864–1866) – *Dobrodružství kapitána Hatterase*
Voyage au centre de la Terre (1864) – *Cesta do středu Země*
De la Terre à la Lune (1865) – *Ze Země na Měsíc*
Les Enfants du capitaine Grant (1867–1868) – *Děti kapitána Granta*
Vingt Mille Lieues sous les mers (1869–1870) – *Dvacet tisíc mil pod mořem*
Autour de la Lune (1870) – *Okolo Měsíce*
Une ville flottante (1871) – *Plující město*
Les Forceurs de blocus (1871) – *Prorazili blokádu*
Aventures de trois Russes et de trois Anglais dans l'Afrique australe (1872) –
Dobrodružství tří Rusů a tří Angličanů
Le Pays des fourrures (1873) – *Země kožešin*
Le Tour du monde en quatre-vingts jours (1873) – *Cesta kolem světa za osmdesát dní*
L'Île mystérieuse (1875) – *Tajuplný ostrov*
Le Chancellor (1875) – *Chancellor*
Martin Paz (1875) – *Martin Paz*
Michel Strogoff (1876) – *Michel Strogoff, Carův kurýr*
Hector Servadac (1877) – *Hector Servadac, Na kometě, Světem slunečním*
Les Indes noires (1877) – *Černé Indie*
Un capitaine de quinze ans (1878) – *Patnáctiletý kapitán*
Les Cinq Cents Millions de la Bégum (1879) – *Pět set miliónů Begumy, Ocelové město*
Les Révoltés de la Bounty (1879) – *Vzbouřenci na lodi Bounty*
Les Tribulations d'un Chinois en Chine (1879) – *Čiňanovy trampoty v Číně, O život*
La Maison à vapeur (1880) – *Dům na páru, Zemí šelem, Nana Sahib, Ocelový olbřím*
La Jangada (1881) – *Jangada, Tajemství pralesa, Osm set mil po Amazonce*
L'École des Robinsons (1882) – *Škola robinsonů, Dva Robinsoni*
Le Rayon vert (1882) – *Zelený paprsek*
Dix Heures en chasse (1882) – *Deset hodin na lovu*
Kéraban-le-Têtu (1883) – *Paličatý Kéraban, Tvrdohlavý Turek*
L'Étoile du sud (1884) – *Hvězda jihu*
L'Archipel en feu (1884) – *Archipel v plamenech*
Mathias Sandorf (1885) – *Matyáš Sandorf, Nový hrabě Monte Christo*

Robur le Conquérant (1886) – *Robur Dobyvatel, Vzducholodí kolem světa*
Un billet de loterie (1886) – *Los číslo 9672*
Frritt-Flacc (1886) – *Frritt-Flacc, Fffff...plesk!*
Nord contre Sud (1887) – *Sever proti Jihu*
Le Chemin de France (1887) – *Cesta do Francie*
Gil Braltar (1887) – *Gil Braltar*
Deux Ans de vacances (1888) – *Dva roky prázdnin*
Famille-Sans-Nom (1889) – *Bezejmenná rodina*
Sans dessus dessous (1889) – *Zmatek nad zmatek*
César Cascabel (1890) – *César Cascabel, Oceánem na kře ledové*
Mistress Branican (1891) – *Paní Branicanová, V pustinách australských, Zajatec pustin*
Le Château des Carpathes (1892) – *Tajemný hrad v Karpatech*
Claudius Bombarnac (1892) – *Claudius Bombarnac*
P'tit Bonhomme (1893) – *Malý Dobráček*
Mirifiques Aventures de maître Antifer (1894) – *Neobyčejná dobrodružství mistra Antifera, Dobrodružná závěť*
L'Île à hélice (1895) – *Plovoucí ostrov*
Face au drapeau (1896) – *Tváří k praporu, Tváří v tvář praporu vlasti*
Clovis Dardentor (1896) – *Clovis Dardentor, Milionář na cestách*
Le Sphinx des glaces (1897) – *Ledová sfinga*
Le Superbe Orénoque (1898) – *Nádherné Orinoko, Na vlnách Orinoka*
Le Testament d'un excentrique (1899) – *Závěť výstředníka, Hra o dědictví*
Seconde Patrie (1900) – *Druhá vlast*
Le Village aérien (1901) – *Ves ve vzduchu, Podivuhodné setkání v džungli*
Les Histoires de Jean-Marie Cabidoulin (1901) – *Příběhy Jeana-Marie Cabidoulina, Záhadné dobrodružství velrybářské lodi*
Les Frères Kip (1902) – *Bratři Kipové*
Bourses de voyage (1903) – *Cestovní stipendia*
Un drame en Livonie (1904) – *Drama v Livonsku*
Maître du monde (1904) – *Pán světa*
L'Invasion de la mer (1905) – *Vpád moře, Zatopená Sahara*
Le Phare du bout du monde (1905) – *Maják na konci světa*
Le Volcan d'or (1906) – *Zlatá sopka*
L'Agence Thompson and Co (1907) – *Trampoty páně Thompsonovy*

La Chasse au météore (1908) – Honba za meteorem

Le Pilote du Danube (1908) – Lodivod dunajský

Les Naufragés du « Jonathan » (1909) – Trosečníci z lodi Jonathan, V Magellanii

Le Secret de Wilhelm Storitz (1910) – Tajemství Viléma Storitze

L'Étonnante Aventure de la mission Barsac (1919) – Podivuhodná dobrodružství výpravy Barsacovy

Další díla:

Hier et demain (1910) – Včera a zítra

San Carlos (1993) – San Carlos

Paris au XXe siècle (1994) – Paříž ve 20. století

Úvod

Jules Verne (1828–1905) se jako jeden z nejznámějších a nejpřekládanějších francouzských autorů výrazně zapsal i do naší kultury jako průkopník žánru science fiction, jehož díla inspirovala zejména řadu úspěšných československých filmových tvůrců. Mnozí čtenáři dodnes bezpečně rozpoznají známá vydání verneovek od Albatrosu, jejichž výtisků vyšlo mezi lety 1957–1989 přibližně tři a půl milionu. (Horák, 2005, s. 11) I v současnosti Verne každoročně vychází, a to především v edicích nakladatelství Návrat a Dobrovský, která se zaměřují na produkci překladů verneovek, jež byly pořízeny před více než sto lety.

Diplomová práce si klade za cíl popsat vývoj české produkce verneovek od jejich prvního českého vydání z roku 1870 až po současnost. K tomu čerpá ze seznamu sestaveného za pomoci knihovnických databází: Souborného katalogu České republiky (SKC) a Online katalogu Národní knihovny ČR (NKC). V prvních desetiletích u nás Verne vycházel v edicích nakladatele Vilímka, který spolupracoval s Vernovým prvním vydavatelem Hetzelem. V tomto období do hry vstupovali i jiní pražští nakladatelé, jejichž vzájemnému působení se podrobně věnuje Vadim Horák v publikaci *Jules Verne v nakladatelství Jos. R. Vilímek*. Další období české produkce verneovek bývají v odborných studiích vydaných v posledních letech popisována zejména na základě rozboru kvantitativních dat. Mnohé z těchto prací zasazují problematiku obecněji do kontextu poúnorové knižní produkce a zabývají se tématem francouzské literatury u nás více zeširoka (nejen z hlediska publikací jediného autora). Nejsoučasnější odborná studie na toto téma mapuje období let 1990–2013.

Oddíl práce věnovaný recepci vychází z hypotézy, že díky výraznému vlivu, jaký měl J. Verne na českou kulturní scénu v minulém století, zůstává dodnes populárním autorem. Ověřit či vyvrátit tuto hypotézu není snadné vzhledem k tomu, že údaje o objemu nákladů dnes nakladatelé pokládají za obchodní tajemství a nejsou proto veřejně dohledatelné. Alespoň částečnou odpověď na tuto otázku mohou poskytnout české knihovny, z nichž mnohé uvádějí počty výpůjček ve veřejně dostupných katalozích.

Úspěšnost daného autora se odvíjí nejen od kvality jeho díla ale i přijetí, jakého se mu dostane v rámci široké i odborné veřejnosti. To, jakým způsobem se autor zapíše ve své době, může definovat všeobecnou představu o něm ještě na dlouhá desetiletí. V případě Julese Verna můžeme narazit na dva protikladné určující faktory: obrovský komerční úspěch jeho díla už v době jeho života a souběžné odmítnutí jeho přispění do historie francouzské literatury odbornou veřejností. Toto odmítnutí se vlivem idejí tehdejšího hnutí lartpouurlartismu odvíjelo mimo jiné právě od vysoké prodejnosti verneovek. Tato skutečnost

ale i dlouhý mezičas mezi Vernovým úmrtím a zpřístupněním archivů s jeho pozůstalostí měla dopad na to, jak bylo Vernovo dílo vnímáno ve Francii a v jaké podobě se dostávalo ke čtenářům v zahraničí. Mezinárodní recepce Vernova díla, a to zejména v rámci dominujících kultur (anglické a francouzské), je z toho důvodu v první části práce detailněji zmapována.

Americký odborník na dílo Julese Verna Arthur B. Evans se blíže zabývá anglickými překlady Vernových románů a uvádí, že jejich kvalita byla zejména v prvních letech velmi nízká. (Evans, 2005) Rané české překlady vydané Vilímkovým a dalšími nakladatelstvími nebývají odborníky na danou problematiku obecně kritizované, ale je otázkou, zda se takové překlady již nevykazují příliš velkou mírou zastarání na to, aby ještě dnes mohly vycházet v jazykových úpravách. Analýza v poslední části práce se zaměřuje na současné jazykové úpravy jednoho z nejvýznamnějších Vernových románů *Dvacet tisíc mil pod mořem*. V kapitole je blíže popsáno, jakým úskalím čelí autoři jazykových úprav sto let starých překladů, a posouzeno, jestli jejich snažení dosahuje kýženého výsledku. Srovnána je rovněž současná jazyková úprava překladu románu od Václava Netušila, který byl poprvé pořízený roku 1953.

1 Jules Verne ze soudobého pohledu

Ačkoliv byl život Julese Verna již mnohokrát popsán na různé způsoby v biografích a jiných odborných publikacích, i zde budou pro uvedení některá fakta připomenuta – zejména ta související s recepcí Vernova díla. Oddíl se bude opírat především o studii Arthura B. Evanse a Rona Millera *Jules Verne, Misunderstood Visionary*, která na několika málo stranách představuje Verna z méně známé perspektivy.

Na spisovatelskou dráhu se Jules Verne (1828–1905) vydal díky podpoře Alexandra Dumase staršího až poté, co na přání svých rodičů dostudoval práva. Verne nejprve začínal jako autor divadelních her a přispěvatel do jednoho z francouzských časopisů o historii a o vědě. Dlouhé hodiny strávené v knihovně nad publikacemi a novinovými články o dění z celého světa jej přivedly na myšlenku sepsat román, který by slučoval prvky dobrodružného vyprávění (typu příběhů Jamese Fenimora Coopera, sira Waltera Scotta nebo E. A. Poea) s vědeckým výkladem. Chtěl tak částečně využít i zájmu široké veřejnosti o vědu, který byl díky zrychlujícímu se technologickému pokroku ve Francii značný. Velká poptávka po románech se vzdělávacím obsahem existovala i proto, že školy ve Francii zažívaly úpadek ve výuce o vědě (jelikož stále spadaly do správy církve). (Evans a Miller, 1997, s. 92, 94)

Článek Evanse a Millera z roku 1997 vyšel jen několik měsíců po uvedení prvního anglického překladu Vernova nepublikovaného románu *Paris au XXe siècle*¹ (původně z roku 1863, ve Francii poprvé vydaného roku 1994), jenž vypráví tragický příběh dystopické společnosti kladoucí důraz na vědu a technologie na úkor umění a literatury, v němž idealistický hlavní hrdina nenachází smysl. (Sulovská, 2005, 78) Vernův tehdejší vydavatel Hetzel román *Paris au XXe siècle* kvůli tragickému obsahu odmítl a podpořil Verna v tvorbě proslulého dobrodružného příběhu s prvky odborného stylu. Sám Verne měl přitom na technologický vývoj spíše skeptický pohled. Většina čtenářů si ovšem následkem Hetzelova zásahu o autorovi vytvořila mylnou představu, že bezmezně věří v technologický pokrok a že píše převážně odlehčené knihy pro děti. Evans a Miller se domnívají, že toto nedorozumění vzniklo také kvůli zálibě vydavatelů v publikování zkrácených verzí románů i filmovým přepracováním Vernových příběhů v pozdějších letech. (s. 92, 94)

Verne svým knihám věnoval velkou péči, co se týče jejich vědecké přesnosti, díky komunikaci s tehdejšími odborníky (svůj první román *Cinq semaines en ballon* konzultoval například s francouzským vzduchoplavcem a slavným fotografem Nadarem). Některá z jeho děl byla proto opravdu vizionářská – v románu *Autour de la Lune* třeba téměř přesně

¹ Viz Francouzské a české názvy Vernových románů.

předpověděl místo dopadu rakety vypuštěné roku 1969 na Měsíc a rovněž výstižně popsal působení stavu beztlíže. (s. 95) Nedá se ovšem říct, že Verne byl skutečným prorokem technologického pokroku (Evans, 2000; Dehs, 2019), za něhož byl jistou dobu považován. J. Verne stejně jako pozdější autoři literatury science fiction pouze popisoval a dedukoval („extrapolation“), nikoliv předvídal. (Westfahl, 1999, s. 195) Vernova díla nejprve vycházela časopisecky a velmi rychle doputovala i do Velké Británie. V souvislosti s touto okolností Evans s Millerem zdůrazňují špatnou kvalitu prvních britských překladů, z nichž zmizely popisnější, méně napínavé části vyprávění. Tyto texty jsou v některých případech bohužel dosud vydávány za standardní překlady. Z toho důvodu mohou čtenáři ještě dnes nabývat zkreslené představy o podobě původních příběhů (více o anglických překladech viz Anglofonní recepce). (Evans a Miller, 1997, s. 95)

Vernovy romány se v době, kdy poprvé vycházely ve Francii, většinou velmi rychle vyprodaly v nákladech od 35 000 po 50 000 kopií v pevné vazbě (román *Le tour du monde en quatre-vingts jours* byl ještě úspěšnější s přibližně 108 000 prodanými výtisky). Tituly, jež vyznívaly méně optimisticky ohledně vědeckého pokroku, například román *Les Cinq Cents Millions de la Béguine*, šly v úplných počátcích na odbyt hůře. Verne se proto vrátil k morálním a společenským otázkám až po smrti vydavatele Hetzela. Ve svých knihách pak více upozorňoval na společenská a environmentální témata – například hrozící vyhubení velryb, vybití slonů nebo politické a misionářské zásahy do života domorodých národů Polynésie. Vědce v pozdější době Verne častěji portrétoval jako člověka, který si přes touhu po moci není vědom zla, které páchá. (s. 97)

1. 2 Jules Verne u zrodu popularity světové science fiction

Ačkoliv Jules Verne věděl, že se mu ve své próze podařilo vytvořit něco zcela nového (Evans a Miller, 1997, s. 94), možná si do plné míry neuvědomoval (stejně jako mnozí jeho současníci), že se stal průkopníkem natolik populárního žánru. Termínem *scientifiction* (později *science fiction*) jej poprvé označil Hugo Gernsback – vydavatel prvního amerického časopisu literatury science fiction *Amazing Stories*. První číslo vyšlo roku 1926 a obsahovalo příběhy Julese Verna, H. G. Wellse a E. A. Poea. (s. 97)

Gary Westfahl ve studii *The Popular Tradition of Science Fiction Criticism, 1926-1980* obhajuje Gernsbacka jako prvního velkého znalce literatury science fiction. Vysvětluje, že ačkoliv se tímto žánrem jiní kritici zabývali už dříve, Gernsback byl s těmito předchozími zmínkami obeznámen jen v omezené míře a k definici science fiction přispěl zcela novými poznatky. Zároveň měl nejvíc prostoru se k problematice žánru vyjadřovat opakovaně

v časopise *Amazing Stories*, který vycházel každý měsíc až do roku 1929. Westfahl se rovněž domnívá, že se Gernsbackovi jako prvnímu podařilo definovat žánr komplexně. Gernsback nebral přínosy science fiction na lehkou váhu: domníval se, že jde o literaturu, která nejenže dokáže předjímat budoucnost, ale rovněž ji svým způsobem vytvářet. Ve Vernově případě je tato myšlenka z jistého hlediska pravdivá, jelikož je známo, že jeho díla byla oblíbenou četbou a inspirací významných vědeckých osobností, například francouzského konstruktéra ponorky Laubeufa nebo polárního cestovatele R. E. Byrda. (Sulovská, 2005, s. 73) Gernsback na základě své četby Verna a jeho současníků poprvé definoval základní stavební kameny science fiction: šlo podle něj o fiktivní dobrodružný příběh prodchnutý vědou, jenž obsahuje předpovědi o budoucnosti. V některých příbězích si rovněž všiml satiry a společenské kritiky (zejména v díle H. G. Wellse). (s. 188) Tři funkce science fiction podle něj byly „rozptýlení“ díky dobrodružným prvkům, „vzdělání“ o vědě a „inspirace“ pro vědce. Každá z těchto funkcí cílila na jiné publikum: na širokou veřejnost, na mládež a na odborníky, kteří mohli z příběhů čerpat nové podněty. (s. 189, 190) Westfahl dále popisuje, jak se od doby, kdy vyšlo první číslo časopisu *Amazing Stories*, až do roku 1980, proměňovaly názory na literaturu science fiction i její definice. Věnuje se komentátorům, kteří se snažili nejen definovat science fiction jako specifický žánr, ale také vysledovat její kořeny, za něž někteří považují například Ezopovy bajky či dokonce Bibli. (s. 194, 195)

2 Zahraniční recepce děl Julese Verna

Pascale Casanova v publikaci *Světová republika literatury* definuje světový literární prostor pomocí termínů vypůjčených z ekonomie po vzoru Paula Valéryho a Goetheho. Literární ekonomie spočívá ve směně literárního kapitálu. Jedná se o obchod s idejemi mezi národy, o výměnu všemi účastníky uznávané „literární hodnoty“. Pro literární kapitál je důležitá starobylost a objem literárních textů národa, dále závisí na „mínění lidí“ a kreditu, který mu připisují. Hodnotou na literárním trhu se může stát jméno autora, pokud je mu propůjčen kredit a obecně se věří, že jeho dílo má literární hodnotu. Všichni účastníci na literárním trhu se snaží udržovat důvěryhodnost a objektivní hodnotu literárního kapitálu. Některé jazyky jsou považované za literárnější než jiné a mohou se samy o sobě stát „literárním certifikátem“ hodnoty. Tyto jazyky mohou ovlivnit autory minoritních jazyků, aby se pokusili prvky z nich vnést i do své domácí kultury. Paříž je podle Casanovy hlavním městem literárního světa, jelikož mu byl připsán kredit, udělena prestiž, byla do něj „vtělena víra“ a stalo se tak jakousi „centrální bankou“ literatury. (s. 24–41)

Význam díla neurčuje pouze jeho autor, ale definuje jej také čtenářská interpretace a způsob, jakým společnost dílo přijímá. Toto přijetí neurčuje přitom jen text samotný, do hry vstupuje rovněž medializace, literární kritika a další prostředky, jakými je dílo šířeno (adaptace – filmové, knižní atd.). Pro literární historii bývají významná ta díla, která se v určitém období nějakým způsobem vymykají očekáváním čtenářů. Souhrn těchto očekávání tvoří dříve vydaná díla v rámci daného žánru. (Sapiro, 2014, s. 85) V recepci rovněž hrají roli údaje o prodeji i knižní ocenění. Každý z těchto prvků může mít v rámci různých kulturních oblastí jinou váhu: ve Francii například od druhé poloviny 19. st. nejsou data o prodeji určující pro uznání literární kvality děl (s. 86; viz také *Recepce děl J. Verna frankofonní odbornou veřejností*). Recepce ovlivňují rovněž nakladatelé tím, v jakých edicích dílo prezentují, jak jej uvádějí v katalogích či jakým způsobem přistupují k vizuální stránce publikace (obálka, ilustrace, formát). Paratextové údaje o knize (věnování, předmluva, doslov atd.) jsou jedny z prvních informací určujících recepci. Dalšími účastníky jsou literární agenti, odborníci, ale i amatéři, ať už z literární sféry či z oblastí mimo ni (např. politických stran a jiných uskupení). Proces recepce se vyvíjí v čase a v prostoru skrze reedice a překlady. Tato opakovaná vydání někdy mohou vést k přehodnocení díla, které dříve nebylo tolik uznávané (viz například historie odmítnutí a následného přijetí Baudelairovy básnické sbírky *Květy zla*, která ve Francii podléhala po svém vydání cenzuře). Recepce literárních děl určuje rovněž jejich zařazení do školních osnov, které je součástí procesu jejich přijetí za literární klasiky. (Sapiro, 2014; Casanova, 2012)

Gisèle Sapiro popisuje v publikaci *La sociologie de la littérature* v souvislosti s recepcí literárního díla rovněž funkci překladu. Dělí ji do tří kategorií: na ideologickou, ekonomickou a kulturní. Překlad tedy slouží k předání různých verzí pohledu na svět, rozšíření knižní nabídky na domácím trhu o úspěšné zahraniční tituly (např. světové bestsellery) a v rámci kulturní funkce k legitimizaci autorů tím, že jsou překládání a uznávání i mimo svoji zemi, a tak dochází ke konsekraci literárního kapitálu. (Sapiro, 2014; Casanova, 2002) Překladatel je rovněž tvůrcem literární hodnoty. (Casanova, 2012, s. 30)

Sapiro se věnuje sociologii četby, která se dělí do kategorií vážné a zábavné. Dřívější rozdělení společnosti na gramotné a negramotné vystřídal právě tyto kategorie obsahující kritérium praktické schopnosti číst a kritérium rozumět dílům z estetického hlediska (vědět co číst a jak). To vedlo k hierarchizaci literatury a rozlišení knih určených pro širokou veřejnost a těch určených vzdělaným elitám. Přibližně od 50. let 20. století mohly s příchodem televize a kina nakladatelství četbu obecně začít prezentovat jako kulturní činnost na vyšší úrovni (přičemž její rozdělení na zábavnou a vážnou přetrvávalo). (Sapiro, 2014, s. 102)

2. 1 Recepce děl J. Verna frankofonní odbornou veřejností

Volker Dehs ve studii *État Présent: Jules Verne* z roku 2019 podává přehled vědeckých prací, které se v různých dekadách až do současnosti zabývaly osobností Julese Verna a jeho tvorbou. Soupis bibliografie Dehs uvádí několika slovy o recepci Julese Verna a přístupu k archivním materiálům souvisejícím s jeho životem. Velká vlna obnoveného odborného i veřejného zájmu ve Francii o Verna, který patří k nejpřekládanějším francouzským autorům, přišla roku 1967, kdy vypršela doba ochrany autorských práv jeho díla. V té době začaly znovu vycházet plnohodnotné série jeho románů s původními ilustracemi – od té doby tedy byly dostupnější nejen ve zkrácených verzích. Protože byl do 60. let přístup k původním Vernovým rukopisům a soukromé korespondenci omezený, dlouho existovaly nejasnosti ohledně interpretace jeho života i díla. Dehs k tématu rané recepce uvádí, že Verne byl po své smrti vnímán jako popularizátor vědeckých příběhů pro mládež, jako prorok technologického vývoje a jako „otec science fiction“. Žádné z těchto přívěsků mu ale zpočátku nevyneslo větší zájem literárních kritiků. Jako jediného významného zástupce první poloviny 20. století uvádí Dehs spisovatele Michela Butora, který se v roce 1949 věnoval symbolismu přírody ve Vernově díle. (s. 267)

Velkými milníky, které zvedly zájem o Julese Verna, byly roky 1978 (150. výročí Vernova narození) a 2005 (kdy uplynulo sto let od Vernova úmrtí).

Les célébrations nationales de 2005 révèlent une partie du travail en profondeur réalisé par une équipe de chercheurs et d'amis de l'écrivain depuis une dizaine d'années. Le mouvement qui a consisté à sortir l'œuvre de Jules Verne du seul rayon de la littérature pour la jeunesse a commencé lors du 150e anniversaire de la naissance de l'écrivain, en 1978. (Dekiss, 2005)

Část Vernovy pozůstalosti je dnes uložena v jeho rodném městě Nantes, kde se nachází také jeho muzeum. Další součást archivu je umístěna v Amiensu, kde Verne sepsal většinu svých románů. Francouzský odborník Daniel Compère dal v Amiensu vzniknout iniciativě, díky níž bylo velké množství publikací o Vernovi uloženo v knihovně tamní Univerzity Julese Verna (jedná se sbírku přibližně 30 000 dokumentů). Odborníci až do počátku 21. st. stále odkrývají další Vernovy nepublikované texty – jeho dramata, poezii, kritiky umění atd. (Dehs, s. 268)

Dehs podává seznam existujících a připravovaných soupisů Vernovy bibliografie (mimo jiné i publikací z roku 2005) a kritických ohlasů jeho díla. Obecně byl přístup k rukopisům Julese Verna po dlouhou dobu omezený, proto mohla teprve roku 2000 vzniknout studie, která detailněji popisuje Hetzelovy zásahy (otce i syna) do Vernovy tvorby. Někteří odborníci považují tyto změny za negativní, jiní naopak za klíč Vernova úspěchu. Dehs vidí potenciální prostor pro další výzkum právě v detailnějším rozboru míry Vernovy autonomie při psaní svých románů. (s. 273)

Biografie a jiné publikace věnované Vernovi se často zaměřují buďto na jeho soukromý život nebo jeho dílo uvádějí do kontextu historického, sociálního a politického dobového i současného dění (např. *Nouvelles lectures politiques de Jules et Michel Verne*, 2022), ale dosud se dostatečně nevěnovaly rozporu mezi povahou Vernova díla a jeho politickým konzervatismem a katolickou vírou, které jsou patrné z jeho korespondence. Zejména ve Francii byla vždy spíše uchovávána představa Verna jako republikána se světským smýšlením, tento popis podle Dehse ale spíše odpovídá Hetzelovi. Další autoři se zabývali tvrzením Vernova syna Michela o míře změn v některých Vernových posmrtně vydaných románech, ale i dalšími důležitými otázkami spojenými s Vernovou tvorbou. (Dehs, s. 274, 275)

Ve studii *Jules Verne and the French Literary Canon* z roku 2000 se Arthur B. Evans detailněji věnuje frankofonní recepci Julese Verna a rozděluje ji do tří období: nejprve zpracovává rané období od počátků Vernovy spisovatelské dráhy až do jeho úmrtí a poté se

věnuje rozmezím let 1905–1955 a 1955–1978. Popisuje, jak se Verne ihned po zveřejnění svých prvních románů stal komerčně velmi úspěšným a populárním autorem i mezi svými současníky (jeho dílo si oblíbila například George Sandová). (s. 11) Zároveň se strhla vlna veřejného zájmu o jeho osobnost, jak vyplývá z dobových kritik, z nichž málo dávalo přednost Vernovým spisům před jeho osobním životem. Přibližně v 70. letech 19. st. vynesly Vernovi popularitu divadelní hry na motivy jeho knih (*Le Tour du monde en quatre-vingts jour*, *Les Enfants du capitaine Grant*, *Michel Strogoff* – zdramatizované samotným Julesem Vernem a Adolphem d'Ennerym, *Le Docteur Ox* – opera od Jacquese Offenbacha) a dva Mélièsovy němé filmy *Le Voyage dans la Lune (Cesta na Měsíc)* a *Voyage à travers l'impossible (Cesta do nemožna)*. Také v Americe byl Verne zejména v polovině 20. st. zpopularizován díky filmovým ztvárněním příběhů z *Podivuhodných cest*. Evans uvádí, že Verne byl možná právě v důsledku své popularity a komerčního úspěchu paradoxně zpravidla odmítán francouzskými literárními a univerzitními institucemi. Byl rovněž považován za pouhého autora knih pro děti. Tento názorrazil mimo jiné i Émile Zola: s odvoláním na vysoké prodeje přirovnával Vernovy romány ke slabikářům či modlitebním knihám a nepovažoval ho za nijak významného literárního tvůrce. (s. 13, 14) Vernovo dílo se přitom objevovalo i ve významných dobových periodikách (stejně jako dílo Zolovo).

Cet enchantement, proche parfois de la féerie, a vu mettre Jules Verne au xxe siècle sur les rayons des bibliothèques familiales et publiques pour les lectures de 10 à 15 ans, ce qui a souvent donné l'impression que cette œuvre était destinée à la jeunesse, alors que du vivant de l'auteur plus de vingt romans sont parus dans les grands quotidiens. (Dekiss, 2005)

Vernovi nikdy nebylo nabídnuto členství ve Francouzské akademii a Verne sám o něj nikdy neusiloval (domníval se totiž, snad právem, že dobrodružné romány nejsou tak vysoce ceněné). Evans vysvětluje, že také nezařaditelnost Vernova díla byla ve své době překážkou jeho uznání jako součásti literárního kánonu. O Vernovi se zpočátku neučilo ve školách ani pravidelně nedocházelo k reedicím jeho titulů, prostor jim nebyl věnován ani v odborných člancích o literatuře. Ve Francii rovněž v 19. st. převládal názor, že pravý román se má převážně zabývat psychologii a zejména tématem lásky. Současníci nedocenili ani Vernův styl, který nutně neodpovídal stylu ostatních autorů, jelikož kombinoval dvě do té doby neslučované formy – literární styl s odborným. (s. 16)

Zařazení Verna jako neliterárního autora mělo i své společenské příčiny. Překážkou byly například populární ideje lartpourtartismu (s. 18): myšlenkového proudu hlásajícího, že pravá literatura se nepodbízí čtenářstvu a nemůže za ni být považována masová produkce, která má nějakou funkci (například vzdělávací či moralizující). Ve francouzské společnosti stále probíhal spor ohledně sekularizace vzdělání, což byl další z problémů, jež stály Vernovi v cestě k uznání, ačkoliv se on i Hetzel snažili v románech debatám o náboženství vyhýbat a zůstat neutrální. (s. 18, 19)

Hetzel et [Jean] Macé partagent les mêmes convictions sur la nécessité d'un enseignement laïc et gratuit. Pour hâter son avènement, il convient de développer la lecture populaire. Or le constat s'impose : la littérature pour la jeunesse est entre les mains de la très catholique maison [d'édition] Mame. (Le Layová, 2002)

Ve druhém období, o němž Evans pojednává, dojde v recepci díla Julese Verna k několika převratným událostem. Vycházejí dvě Vernovy biografie (jedna z pera Vernovy praneteře), které ovšem výrazně přibarvují fakta o autorově životě, proto je dodnes pro odborníky obtížné rozluštit, co je a co není pravda. V tomto období odprodal Vernův vydavatel práva vydavateli Hachette. Ten pak začal Verna publikovat v edici *Bibliothèque verte* ve zkrácených verzích, které byly určeny mladým chlapcům. Tím byl Verne definitivně zařazen jako autor knih pro děti a mládež, odborníci nadále odmítali uznat jeho příspěvní francouzské literatuře a vydavatelé přestali tisknout plné verze románů z cyklu *Podivuhodných cest*. Ve 20. a 30. letech 19. st. se dílem Julese Verna sice zabýval ve Francii málokdo, jeho poselství nicméně šířil alespoň *Bulletin de la Société Jules Verne*. (s. 22, 23, 24)

V následujících dekádách vzrostl zájem o Verna díky zmínkám významných francouzských autorů, kteří na verneovkách vyrostli. Evans ve své studii uvádí výčet autorů, pro něž byl Verne tvůrčí inspirací: Jean Cocteau, Paul Claudel, François Mauriac, Blaise Cendrars, Raymond Roussel, Antoine Saint-Exupéry, Jean-Paul Sartre, Marcel Aymé, René Barjavel, Claude Roy, Michel Carrouges, Michel Butor a Roland Barthes. Také zájem těchto autorů byl jedním z důvodů obnovené popularity *Podivuhodných cest* v 60. a 70. letech. Verne neinspiroval pouze svými tématy, Roussel například těžil i z Vernova stylu (jeho typických výčtů, exotismů, dvojznačných výrazů, technicismů a kryptogramů). Do širšího literárního kontextu Verna ve svých odborných studiích uvedli autoři jako Michel Butor, Michel Carrouges a Jean-Jacques Bridenne. Už přibližně od 50. let začaly vznikat publikace zabývající se Vernovým osobním životem, ale i jeho politickými názory, přírodními motivy

v jeho díle či ilustracemi z cyklu *Podivuhodných cest*, filmovými adaptacemi a například i jeho literárním statusu v Maďarsku a v Rusku (kde byl vždy oblíbený). (s. 24, 27)

Evans jmenuje celkem pět celospolečenských důvodů zvýšeného zájmu o Verna v 60. a 70. letech, byly to: rychlost technologického vývoje ve Francii, světové úspěchy při objevování vesmíru a oceánů, proměny moderní francouzské literatury, zvýšená popularita žánru science fiction na francouzském trhu, rozvoj francouzské literární kritiky (vedoucí rovněž k obnovenému zájmu o *Podivuhodné cesty*). Evans zdůrazňuje, že větší vlna entuziasmu ohledně Vernova díla přišla spíše ze strany francouzské veřejnosti a nakladatelských podniků než z akademické sféry. Roland Barthes a Marcel Moré byli mezi prvními odborníky, kteří upozornili na možnost hlubší literární analýzy titulů z cyklu *Podivuhodných cest*. V tomto období se rovněž vedly debaty o pravém autorství některých Vernových románů a nakladatelství začala nově publikovat verneovky (švýcarský vydavatel Editions Rencontre vydal poprvé od dob Hetzela kompletní edici *Podivuhodných cest* s původními ilustracemi). Koncem 70. let se Verne dostává do dalších seriózních akademických analýz: Piero Gondolo della Riva například publikuje první seznam všech primárních děl Julese Verna nazvaný *Bibliographie analytique de toutes les oeuvres de Jules Verne*. Přelomový byl zejména rok 1978, kdy u příležitosti 150. výročí Vernova narození proběhlo několik kolokvií zaměřených na autorův život a dílo (například kolokvium v Cerisy s názvem *Jules Verne et les sciences humaines*). V té době o něm byla rovněž ve Francii dokončena první disertační práce. (27–32)

V závěru své studie z roku 2000 se Evans rovněž věnuje akademickým publikacím o Vernovi psaným v angličtině. Vysvětluje, že před 70. a 80. lety vznikaly na základě nekvalitních anglických překladů verneovek. Kvůli tomu existovaly v anglofonním prostředí o Vernovi nejrůznější předsudky: například to, že v dospělosti už nikdo nemá zájem verneovky číst, že Vernovo dílo je výhradně pro-technologicky orientované a že je již hodně zastaralé. Příliš velká pozornost byla rovněž věnována porovnání Vernových románů s díly H. G. Wellse, přičemž Wellsovo dílo bylo v oproti Vernovu vnímáno pozitivněji jako „soft science fiction“, tedy více zaměřené na společenské problémy. Vernovi uškodilo i to, že byl nějakou dobu považován za proroka technologického pokroku: vlivem rychlého technologického vývoje totiž právě tato kvalita jeho díla brzy ztratila na poutavosti. (Sulovská, 2005, s. 79) V 80. letech vyšly v Americe první tři disertační práce, později dokonce i knižně (jednu z nich vypracoval Arthur B. Evans). Tyto práce byly prvním seriózním výzkumem o Vernovi v anglickém jazyce a představovaly významný základ pro navazující bádání. (Evans, s. 33–34)

2. 1. 1 Frankofonní recepce J. Verna ve školách

Důležitou otázkou recepce se v článku *Jules Verne, un auteur scolaire?* z roku 2023 zabývá Zoe Commèrová z Université de Picardie Jules Verne. Věnuje se tomu, jaký vliv mělo dlouhotrvající zařazení Verna jako autora knih pro děti a mládež na současnou recepci jeho děl. V tom smyslu znovu připomíná, že vydavatel Hetzel vedl Verna spíše k publikaci knih pro mládež. Zdali je Vernův zamýšlený recipient pouze mladý čtenář, je však dodnes předmětem diskuzí. Přestože se Vernovi dostalo intertextových zmínek například v textech G. Pereca či R. Roussela, stejně jako dosáhl jistého uznání na akademické půdě, ve frankofonním prostředí je stále spíše považován za autora knih pro děti než za významného autora pro dospělé. Commèrová se rovněž domnívá, že časté užívání Vernových textů k didaktickým účelům v úpravě pro učebnice je paradoxně překážkou šíření jeho díla. (s. 47)

Zajímavé je, že zpočátku byly Vernovy texty z hodin vyčleňovány, jelikož nebyly v souladu se vzdělávacími záměry období Třetí republiky. Přesto byly rozšířeny i ve školních knihovnách nebo poskytovány žákům za odměnu. V osnovách odborných škol se poprvé objevily až roku 1973 a až v roce 1977 byly zařazeny do osnov všeobecně. Od té doby jsou nejznámější díla, jako *Vingt mille lieues sous les mers* nebo *Le tour du monde en quatre-vingts jours*, uváděny jako doporučené texty pro děti na druhém stupni. Od roku 2000 se Verne stále nejčastěji zařazuje jako četba pro žáky ve věku od 12 let. Commèrová uvádí, že Verne ve výuce figuruje v souvislosti s tématy jako hrdinství, představy o nových světech nebo vědecký pokrok. Kromě četby pro žáky základních škol bývají Vernovy knihy rovněž určeny jako četba pro studenty odborných učilišť s technickým zaměřením. Autorka se domnívá, že je přesto ve školství spíše upozadřovaný, a to kvůli tomu, jak obtížně se Vernovo dílo zapisovalo do historie francouzské literatury. (s. 48, 49)

Z 82 učebnic vydaných mezi lety 2000 a 2022 obsahovalo Vernovy texty 32 %. Nejčastěji se do učebnic zařazují úryvky z *Le tour du monde en quatre-vingts jours*, *Vingt mille lieues sous les mers*, *Le voyage au centre de la Terre* a *Deux ans de vacances* (poslední román spojuje typické prvky knih pro mládež – dětské hrdinové a dobrodružství). Učebnice reprezentují zejména politické a ideologické aspekty Vernova díla a jejich vliv na vývoj literatury science fiction. Jsou však upozaděny fantastické prvky románů. Commèrová si rovněž všimá, že učebnice častěji odkazují k přeepsaným verzím verneovek (adaptacím či komiksovým vydáním). Zdá se, že tvůrci učebnic dnes považují verneovky v původních, nekrácených verzích za málo přístupné pro mladé čtenáře. (s. 49, 50) Ačkoliv tato diplomová práce se do větší míry nebude zabývat přítomností Verna ve školních textech, podobný

výzkum by byl nepochybně zajímavý i v našem kontextu (o českých diplomových pracích na toto téma více v sekci Česká recepcce). Vzhledem k tomu, jaké popularitě se Verne v českém prostředí vlivem historických i společenských okolností těší, lze předpokládat, že jeho texty byly zařazeny do výuky možná dříve než ve Francii.

Na francouzském knižním trhu v rámci produkce knih pro děti naopak nepřevládá názor, že by Verne dnes byl mladým čtenářům nepřístupný, jelikož nakladatelé nadále hojně využívají popularity Vernova jména a toho, že již není třeba hradit licenční poplatky za užití a šíření jeho díla. Commèrová cituje Bibliothèque nationale de France, podle níž bylo od roku 2000 publikováno 300 vydání románů Julese Verna v kategorii knih pro děti a mládež a 1500 vydání ve všech kategoriích. Mezi vydavatele Julese Verna v dětských edicích patří například Hachette (Livre de poche jeunesse) a Gallimard (Folio Junior). Vznikají rovněž dražší výpravně ilustrovaná vydání (například *Vingt mille lieues sous les mers* v ilustrované edici Didiera Graffeta), která se mohou v rodinách předávat z generace na generaci, podobně jako tomu bylo s prvními vydáními vydavatele Hetzela. (s. 50)

Nakladatelství Gallimard a L'École des Loisirs dnes rovněž publikují zkrácené verze románů Julese Verna, které přesto mají zůstat velmi věrné původním dílům (Commèrová toto konstatování dokládá citací záměru nakladatelství). Mezi aspekty, které francouzské adaptace vypouštějí, patří například tyto: násilí, známky mluvy kolonialistů (rasistické výrazy), odkazy k náboženství. Kromě těchto zásahů adaptace obsahují méně popisných pasáží, neobjevuje se v nich dobová politická satira, jsou rovněž vypuštěny promluvy vypravěče, potlačeny jsou introspektivní pasáže a psychologie postav. Adaptace velmi často oslabují originalitu autorova stylu, a naopak kladou důraz na akční pasáže a dobrodružné prvky příběhu. Commèrová si klade otázku, zda tyto texty vůbec mají schopnost vzbudit ve čtenářích zájem o plnou verzi románů. (s. 51)

Commèrová se v poslední části své studie rovněž věnuje dílům současných autorů knih pro děti a mládež, kteří si volí jako hrdinu svých příběhů postavu mladého Julese Verna (ve věku zamýšleného čtenáře). Uvádí například série *Aventures du jeune Jules Verne*, *Penny Cambriole*, trilogii *Mystères de Larispem* a mangu *City Hall* (v níž rovněž vystupuje postava Arthura C. Doylea). Commèrová upozorňuje na zavádějící aspekty těchto převyprávění, které nakládají velmi volně s historickými fakty a rovněž evokují ve čtenáři dojem, že Verne pro svoji tvorbu čerpal ze svých vlastních dobrodružství. Další z těchto příběhů představují Verna jako vynálezce a zastánce technologického rozvoje a pokroku, přisuzují mu rovněž výrazně aktualizované politické směřování a hodnoty, které v 19. st. autor nezastával. Dnešní

vydavatelé Vernovy texty tedy v souhrnu zjednodušují a upravují současným společenským normám a konvencím literatury pro děti a mládež. (s. 52–55)

2. 3 Anglofonní recepcce

V anglofonním světě je jedním z největších odborníků na Verna již zmíněný americký emeritní profesor Arthur B. Evans (DePauw University). Evans je redaktorem některých novějších anglických překladů Vernových románů, autorem akademických článků, knih a encyklopedických hesel zaměřených na Verna i frankofonní science fiction. Přeložil také několik odborných článků na téma science fiction z francouzštiny a zabýval se kritikou anglických překladů Verna. Je přispěvatelem časopisu *Science Fiction Studies* a jedním ze zakladatelů časopisu *Verniana*, do nějž přispívají celosvětoví odborníci na Verna. Mezi dalšími přispěvateli jsou například William Butcher, Daniel Compère a Volker Dehs.

Podle americké studie Arthura B. Evanse *Jules Verne's English translations* nebyly rané překlady verneovek do některých cizích jazyků a zejména do angličtiny příliš kvalitní ani věrné. Sám Verne v posledních letech svého života kritizoval kvalitu překladů svých románů do italštiny a dalších jazyků. Britští i američtí překladatelé se v překladech dopouštěli nejen základních překladatelských chyb, ale rovněž původní texty přepisovali, „vylepšovali“ a vypouštěli z nich dlouhé popisné pasáže a upravovali nebo eufemizovali části, které považovali za protibritské či protiamerické (někdy docházelo dokonce k záměně národnosti postavy – např. z britské na německou, s. 94). Někdy Vernovy texty zcela měnili a mnohé z jejich překladů byly kratší než původní text. Poprvé tento jev blíže zkoumal v 60. a 70. letech americký akademik Walter James Miller, který porovnal anglické překlady *Twenty Thousand Leagues Under the Sea* a *From the Earth to the Moon* s francouzskými originály a upozornil na chyby, vynechané pasáže a dalších nedostatky. Zatímco ve Francii a kontinentální Evropě čtenáři obdivovali Vernův smysl pro vědeckou přesnost a autenticitu, američtí odborníci stejný dojem z Verna neměli. Raným americkým čtenářům se kvůli nepřesným překladům totiž mohlo zdát, že francouzský autor často nevěnuje dostatečnou péči ani zápletce. Dále mu byla americkými kritiky vyčítána mizerná práce s fakty nebo vynechávky popisů technologických zařízení, ke všem těmto jevům ovšem opět docházelo vinou překladatele, nikoliv Verna. (s. 85) V překladech často utrpěl i Vernův styl (mizí například jeho humor, s. 98, 99). Anglofonní publikum tedy nemělo příležitost se s Vernovými texty seznámit v jejich úplnosti tak, jak vycházely v jiných evropských jazycích. Staré anglické překlady se přesto dodnes dají zakoupit v tištěné podobě, ale i jako audionahrávky. Jsou rovněž dostupné v digitální podobě například na stránkách Project Gutenberg. (s. 81, 82)

Evans zmiňuje rovněž odlišnou strategii britských a amerických vydavatelů, jejichž cílem bylo, narozdíl od Hetzela, zaujmout pouze dětské publikum. Proto nebyl v anglicky mluvícím prostředí Verne dlouho uznáván jako významný autor knih pro dospělé. Hosté dokumentu *Jules Verne et le défi du tour du monde (Jules Verne a pozvání k cestě kolem světa)* zmiňují, že ilustracemi byly ve Vernově době doplňovány většinou pouze knihy pro děti, vydavatel Hetzel se ovšem snažil touto marketingovou strategií zaujmout i dospělé čtenáře (podobně situaci popisuje Evans ve studii *The Illustrators of Jules Verne's "Voyages Extraordinaires"* z roku 1998). Anglofonní vydavatelé, stejně jako český Vilímek, v některých případech z propagačních důvodů měnili názvy Vernových děl, proto můžeme jediné dílo v angličtině najít pod pěti až šesti různými názvy. (s. 89, 90)

Vernovy romány přesto měly podle Evanse pravděpodobně stejně velký úspěch v anglofonním prostředí jako jinde ve světě a nízká kvalita jeho překladů měla dopad spíše na to, jakým způsobem byl Verne vnímán mezi literárními kritiky. Podobný názor, i vzhledem k úpravě Vernových knih pro dětské čtenáře, vyjadřuje i Volker Dehs v novější studii *État présent: Jules Verne* z roku 2019.

Ce paradoxe se traduit dans le fait que Verne, d'après les indications de l'Index translationum de l'Unesco, passe toujours pour être l'écrivain français le plus traduit, mais ce record purement quantitatif ne dit rien sur la qualité des traductions qui sont souvent abrégées et simplifiées afin de convenir au public juvénile visé par les éditeurs, un procédé commercial qui avait déjà débuté à la fin du dix-neuvième siècle et pas mal contribué au cercle vicieux d'une considération dépréciative. (Dehs, 2019)

V roce stého výročí Vernova úmrtí vydává Evans přehlednou bibliografii anglických překladů nejvýznamnějších Vernových děl. Záznamy doplňuje o incipity ve francouzštině a jejich anglické překlady, které hodnotí na základě jejich úplnosti a celkové kvality. V článku *Culminating a Decade of Scholarship on Jules Verne* z roku 2015 Evans upozorňuje na všechny významné počiny, k nimž došlo v bádání na téma Julese Verna od roku 2005. Uvádí seznam nových překladů Vernových románů a pozitivně hodnotí jejich kvalitu. Jsou mezi nimi i Vernovy texty, které do té doby v anglickém jazyce uvedeny nebyly – *The Kip Brothers* (v anglickém jazyce poprvé v roce 2007) a *Travel Scholarships* (v anglickém jazyce poprvé v roce 2013). Nutno podotknout, že tato dvě díla v českém prostředí vyšla už v prvním sledovaném období, které sleduje tato diplomová práce (nikoliv však v nakladatelství J. R. Vilímka). Za uplynulou dekádu od roku 2005 do roku 2015 v angličtině rovněž vyšlo několik

upravených verzí překladů Vernových románů a posmrtně vydaných prací, juvenilií a divadelních her. Evans upozorňuje také na studii Briana Taveše *Hollywood Presents Jules Verne*, která se zabývá kinematografií inspirovanou Vernovými romány. Jelikož se Brian Taves ve své monografii zabývá pouze anglo-americkou filmovou produkcí, Evans upozorňuje rovněž na prostor pro výzkum v oblasti neanglofonní filmové produkce (uvádí, že zmínka o filmech Karla Zemana se ve studii Briana Taveše objevuje, ale například československý snímek polského režiséra Pawła Trzasky *Tajomstvo alchymistu Storitza* zmíněn není).

2. 4 Česká recepce

Ranému období české recepce románů Julese Verna se velmi podrobně věnuje práce Vadima Horáka *Jules Verne v nakladatelství Jos. R. Vilímek*. Monografie obsahuje chronologický výklad o českých vydavatelích Julese Verna, jejich vydavatelských záměrech a vztahu k francouzskému vydavateli. Nepojednává tedy pouze o nakladatelství Vilímek, ačkoliv k tématu přistupuje zejména z hlediska jeho produkce. Na konci publikace lze najít seznam Vilímkových edic s ukázkami obálek a ilustrací. Zahrnuta je rovněž bibliografie Vilímkových vydání verneovek v celkovém rozsahu 208 položek, někdy jsou doplněna i počtem vydaných výtisků. Podle seznamu Vadima Horáka se největšího počtu vydání u Vilímka dočkal román *Dva roky prázdnin*, který byl za dobu fungování vydavatelství vydán celkem 12krát.

České studie, které se zabývaly kvantitativní analýzou děl přeložených z francouzštiny za různá období uvádějí Julese Verna jako jednoho z nejvydávanějších francouzských autorů. Roman Zaoral roku 1994 přednesl na kolokviu *Zlatý věk československo-francouzských vztahů 1918–1938* přednášku týkající se nejčastěji vydávaných autorů ze všech jazyků mezi lety 1901–1918. Verne se umístil na prvním místě se 130 vydanými tituly. Pavel Čech v publikaci *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945–1953)* zjišťuje, že produkce Vernovy tvorby (a obecně knih s dobrodružnou tematikou) ve zkoumaném období klesla oproti autorům kritického realismu a angažované literatury. Přesto je Verne podle Čechova průzkumu třetím nejvydávanějším francouzským autorem tohoto období (po Balzacovi a Rollandovi). (s. 109) Lze předpokládat, že podobná tendence přetrvávala i po zbytek poúnorového období až do roku 1989. V té době vycházel Verne v nových překladech Václava Netušila v nakladatelství SNDK. Nepatřil k zakázaným autorům, ačkoliv představitelstvo NERČ rozhodlo o zařazení Verna do produkce dětské literatury (nemohla jej tedy vydávat Práce). (Janáček, 2004, s. 213) Mezi lety 1950–1989 vycházel Verne

nepřetržitě (téměř každý rok alespoň jeden titul, viz graf č. 2), a to ve velkých nákladech (nejznámější publikace podle SKC i v počtu přes 100 000 výtisků). Období let 1960–1969 podrobněji zmapovala Kateřina Drstková v publikaci *České překlady francouzské literatury*: v této době vyšlo celkem 29 Vernových románů (některé z nich i opakovaně). (Drstková, 2010, s. 18) Podle publikace *Francouzská literatura v českých překladech po roce 1989* Jovanky Šotolové byl Verne mezi lety 1990–2013 v žebříčku nejvydávanějších francouzských autorů opět na prvním místě. Autorka v sekci o Vernovi zdůrazňuje, že valná většina Vernových titulů ovšem vyšla v jediném nakladatelství – brněnském Návratu. (s. 23)

Míru popularity Verna v Čechách zajisté ovlivnila také filmová produkce Karla Zemana, jehož snímek *Vynález zkázy* byl oceněn hlavní cenou na bruselském festivalu EXPO v roce 1958. Mezi jeho další filmy založené na románech Julese Verna patří snímky *Ukradená vzducholod'* a *Na kometě*.

Vlnu zájmu vzbudily v současnosti adaptace knih Julese Verna pořízené spisovatelem science fiction Ondřejem Neffem. Že jsou jeho adaptace půjčovány a čtené, bylo patrné z průzkumu v českých knihovnách (blíže v sekci Jules Verne v českých knihovnách). Od roku 2008 jich vyšlo celkem deset, naposledy Neff publikoval roku 2023 převyprávění románu *Vynález zkázy*. Kritické ohlasy se přitom různí. Na Databázi knih² jsou Neffovy adaptace hodnoceny nejčastěji 70–80 %³. Nejpozitivnějšího ohlasu se dočkala adaptace *Tajuplného ostrova* s 86 % a 116 hodnoceními. Více než 80 % byl rovněž ohodnocen Neffův *Nový hrabě Monte Christo*. Jak vyplývá z recenze Pavla Pecháčka s názvem *Verne bez Verna?* (iLiteratura, 2016) k Neffově adaptaci *Děti kapitána Granta*, podobně jako z francouzských adaptací mizí i z této české popisné a výkladové pasáže a potlačena je rovněž psychologie postav. Další z výtek, které více souvisejí s českým kontextem, je také změna jazykového stylu oproti nejrozšířenějším vernovským vydáním nakladatele Albatros, na niž nejsou čtenáři znalí nezkrácených verneovek připraveni. Jak vyplývá z Pecháčkovy recenze, důvodem tvorby českých adaptací je stejně jako v zahraničí domnělá zastaralost a nesrozumitelnost Vernova díla pro děti a rovněž potenciál nalákat čtenáře k četbě plnohodnotných verzí. Pecháček s těmito názory ve svém textu polemizuje a uvádí, že větší smysl vidí v komiksových přepracováních verneovek. Neff je rovněž známý jako teoretik a popularizátor Verna a jeho tvorby. Výročního roku 1978 publikoval monografii *Podivuhodný svět Julese Verna* o autorově životě a díle. Monografie vyšla podruhé v přepracovaném vydání *Jules Verne a jeho svět* roku 2005.

² Přestože nejde o relevantní zdroj pro vědeckou studii, Databáze knih nabízí možnost určité základní orientace ve zkoumané problematice (jiný vhodný zdroj se přitom nenabízí).

³ Všechny údaje z Databáze knih se vztahují ke dni 7. 7. 2024.

Zájem o tvorbu Julese Verna projevuje také akademické prostředí. V roce 2023 proběhlo v Praze kolokvium s názvem *Dílo Julese Verna v kontextu československé popkultury*. Kolokvium bylo zorganizováno ve spolupráci Katedry mediálních a kulturních studií a žurnalistiky FF UP, Ústavu věd o umění a kultuře FF JČU a Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Výstupy účastníků se týkaly Vernových divadelních her, rozhlasových a televizních adaptací, komiksů, ale i proměn ve vnímání samotných Vernových textů v českém kontextu.

2. 4. 1 J. Verne v českých školách

Jarmila Sulovská se ve studii *Jules Verne včera a dnes* vydané v libereckém sborníku *Současnost literatury pro děti a mládež* roku 2005 zabývá otázkou, zda mohou Vernovy knihy ještě po sto letech od jeho úmrtí oslovit mladé čtenáře. V témže roce proběhl na libereckých školách průzkum mezi dětskými čtenáři. Sulovská uvádí, že v roce 2005 žáci 8. a 9. tříd odpovídali, že Verna znají a čtou. Pouze jedna dívka a jeden chlapec z dotázaných 260 respondentů jej nikdy nečetli. Žáci dokázali z hlavy vyjmenovat až 19 různých Vernových románů. Průzkum se rovněž zabýval tím, zda děti znají Vernovy vynálezy a jestli zhlédly filmy na motivy jeho románů.

Průzkum na libereckých školách ukázal, že děti znají vynálezy z Vernových románů. Nejčastěji uváděly ponorku, vzducholod', balón, letadlo, raketu, bombu, popř. zbraně hromadného ničení. (s. 79)

(...)

Téměř 80 % dotazovaných přečetlo knihu 20 000 mil pod mořem, 70 % Cestu kolem světa za 80 dní a 60 % Vynález zkázy. 25 % zhlédlo filmovou podobu 20 000 mil pod mořem, 20 % Tajemný hrad v Karpatech a 18 % Vynález zkázy. (s. 80)

Data, jež uvádí Sulovská, nejspíše souvisí s výzkumem Adély Benešové, která v roce 2006 na pedagogické fakultě v Liberci obhájila diplomovou práci *Jules Verne v české a francouzské škole*, jejímž cílem bylo připravit výukový projekt, který by více přibližoval Verna a jeho texty dětem. Benešová se nechala inspirovat již existujícími úkoly k textům Julese Verna v českých a francouzských čítankách. V českých čítankách pro základní školy (pro děti od 4. do 9. třídy) se podle průzkumu Benešové nejčastěji vyskytovaly úryvky z románů *Tajuplný ostrov* a *Dva roky prázdnin*. Autorka rovněž uvádí otázky k práci s textem, jež některé učebnice obsahovaly. Tyto otázky se týkaly jazykových dovedností

(„Vytvoř větu, v níž bude slovo přístav v přeneseném významu.“), znalostí o autorovi („V čem se svět a představy Julese Verna liší od dnešní doby?“/„Co je to sci-fi?“) a rozvíjení dětské fantazie („Povídejte si o tom, co byste dělali, kdybyste se s kamarády ocitli na pustém ostrově. Co byste určitě chtěli mít s sebou?“).⁴ (s. 32, 33)

Následující kapitola se bude recepci Verna v Čechách věnovat na základě rozboru kvantitativních dat.

⁴ Vernem se při vytváření úkolů určených k hodinám chemie nechala v roce 2008 inspirovat diplomová práce *Chemie verneovek* Olgy Deutschové z Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. V diplomové práci z roku 2016 se Barbora Škamlová z Ústavu české literatury a knihovnictví Masarykovy univerzity zabývala fantastickou literaturou v čítankách a učebnicích pro střední školy.

3 Recepce J. Verna v Čechách na základě kvantitativních dat

3. 1 Zkoumaný korpus

Seznam českých vydání děl Julese Verna v příloze byl sestaven na základě databází Národní knihovny ČR: Souborného katalogu České republiky (SKC) a Online katalogu Národní knihovny ČR (NKC). Bylo nutné pracovat s oběma katalogy, jelikož ani jeden neobsahuje kompletní údaje (např. vydání titulu *Trosečníci z lodi Jonathan* v nakladatelství Beaufort z roku 1915 není obsaženo v NKC – databáze SKC byla v případě Vernových románů zpravidla úplnější než NKC). Díky seznamu bylo možné přesněji určit celkový počet všech vydání za každé zkoumané období. V databázích nelze snadným způsobem vygenerovat díla, která jsou adaptacemi, proto bylo nutné celý seznam pečlivě analyzovat a adaptace vytržít. Na rozdíl od postupu Pavla Čecha v publikaci *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945–1953)* jsou v seznamu, který je součástí této práce, považovány za jednu samostatnou položku tituly, které vydalo jediné nakladatelství ve stejné verzi, ale v různé formě (sešitové, vázané). Pokud se jedná o vícedílný titul, v katalogu se většinou objevuje každý díl zvlášť – stejně jako v publikaci Pavla Čecha byly na základě seznamu vícedílné tituly započítány jako jedno vydání. Často v databázích knihovny dochází také k duplikacím záznamu (duplikace byly ze seznamu odstraněny). Jiné údaje, jako například počet děl z cyklu *Podivuhodných cest*, jež daný nakladatel vyřadil ze svých edicí, bylo možné snadno vyhledat v katalogu přímo. Tituly, u nichž existuje pochybnost ohledně data vydání (týká se pouze prvního zkoumaného období), byly ze statistického přehledu vyřazeny, ale v tabulce ponechány s otazníkem. Tituly, u nichž knihovnické katalogy udávají pouze časové rozmezí, je údaj připočten k nejstaršímu možnému datu vydání titulu. Výsledná tabulka v příloze pro zajímavost obsahuje také divadelní hry, které vznikly na motivy děl Julese Verna, a audioknihy – tyto údaje jsou barevně odlišeny a nejsou zahrnuty do souhrnných grafů (ty obsahují jen součet tištěných děl za každý rok, přičemž adaptace jsou rovněž zpracovány zvlášť).

Vydávání Vernových děl má v České republice 154letou historii, proto byla data rozdělena do tří celků – na rané verneovky vydané mezi lety 1870–1949, dále na verneovky, které vyšly v poúnorovém období, mezi lety 1950–1989, a verneovky publikované mezi lety 1990–2023. Toto rozdělení je vhodné nejenom proto, že historicko-politické okolnosti mohly mít v českém prostředí vliv na složení a množství vydávaných titulů, ale také z toho důvodu, že v každém z těchto období se vydávání knih z cyklu *Podivuhodné cesty* ujímali rozliční nakladatelé. V raném období Julese Verna nejsoustavněji vydávalo nakladatelství Josefa R. Vilímka a nakladatelský tandem Beaufort-Kočí. V poúnorovém období vydalo velkou část

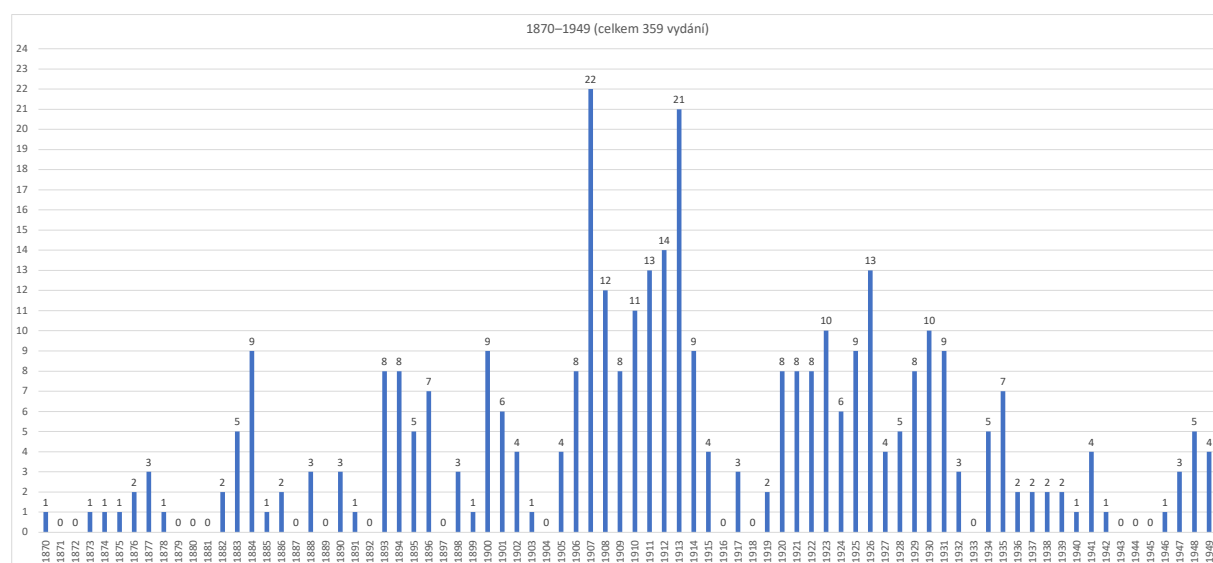
publikací z cyklu *Podivuhodné cesty* Státní nakladatelství dětské knihy (SNDK, později Albatros) a rovněž Mladá fronta. V posledním sledovaném období vydavatelů Julese Verna přibývalo a stejně tak i adaptací jeho děl (knižních, filmových i divadelních). Vernovo dílo dnes vychází ve sběratelských edicích nakladatelství Návrat nebo v nakladatelství Josefa Vybírala a v komerčních vydáních nakladatelství Dobrovský. K českým čtenářům se cyklus *Podivuhodných cest* od jednoho stejného vydavatele (Návrat) poprvé dostal kompletně až ve třetím období.

Ačkoliv není vyloučeno, že ve výsledné tabulce mohlo dojít k vynechání některého z vydání Vernova titulu (i vzhledem k nejasnostem o některých datech vydání v prvním sledovaném období a poznatku, že v katalozích nejsou například uvedena vydání *Dvaceti tisíc mil pod mořem* z roku 1898 a z roku 1932), takové opomenutí by mělo zanedbatelný vliv na výše uvedenou charakteristiku celkového trendu. Nyní budou tendence ve všech třech sledovaných obdobích postupně detailněji popsány.

Inspirací pro další komentář získaných dat byla publikace Risterucci-Roudnický a její modelová analýza povídky Henryho Jamese *The Figure in the Carpet*, v níž se autorka nezaměřuje jen čistě na srovnání zdrojového a cílového textu, ale posuzuje všechny detaily peritextu.

3. 2. Období let 1870–1949

3. 2. 1. Počátky vydávání Verna v Čechách

Graf 1. Počet vydaných verneovek v letech 1870–1949 (79 let)

Z údajů v databázích vyplývá, že za první období vyšlo v českém překladu přibližně 359 verneovek (údaj je pouze přibližný kvůli nejasnostem ohledně data vydání některých titulů) a 8 adaptací (viz tabulka znázorňující počet adaptací v části 3.5). V grafu výše jsou zobrazeny roky, během nichž Verne nevyšel ani jedenkrát: v prvním období je to například v rozmezí let 1871–1872 nebo 1879–1881 a pak ojediněle v samostatných rocích (např. rok 1887). Další hluché období let 1943–1945 lze vysvětlit válečnými podmínkami (Horák, 2005, s. 76 a 77). Rekordním rokem v počtu vydání Vernových titulů za všechna tři sledovaná období je rok 1907 (22 vydání). Jelikož bylo toto období již velmi dobře zpracováno v publikaci Vadima Horáka *Jules Verne v nakladatelství Jos R. Vilímek*, následující analýza velmi často čerpá právě z této publikace a získané informace uvádí do souvislosti s pořízeným korpusem verneovek vydaných mezi lety 1870–1949.

V úplných počátcích vydávala verneovky na českém území Matice lidu (v seznamu: Spolek laciných knih českých). Jako první vyšla roku 1870 Vernova *Cesta kolem měsíce*. O vydání tohoto románu v češtině se bezprostředně po publikaci originálu ve Francii zasloužil zejména Jan Neruda, který působil v představenstvu Matice lidu. Ve stejném roce se do vydávání děl Julese Verna pustil také německý vydavatel Hartleben, který Matici lidu úspěšně konkuroval svými bohatě zdobenými vydáními s původními francouzskými ilustracemi. Knihy Matice lidu byly oproti Hartlebenovým tištěny pouze na novinovém papíře a neobsahovaly ilustrace. Hartleben vydával také verneovky v brožované podobě, které byly levnější a snáze dostupné. Bylo dokonce možné si je předplatit. (Neff, 2005, s. 195, 196)

Matice lidu postupně vydala dalších pět překladů. Jednalo se o publikace *Cesta kolem světa za osmdesát dní* (1873), *Pět neděl v balóně* (1874), *Dobrodružství tří Rusů a tří Angličanů v jižní Africe* (1875), *Země kožešin* (1876) a *Dvacet tisíc mil pod mořem* (1877). (viz příloha č. 1) První dva překlady Matice lidu byly v Čechách vydány ve stejném roce jako původní francouzské tituly. Jan Neruda se zasloužil o přiblížení děl Julese Verna českému publiku sérií článků v *Národních listech*, jeho recenze ovšem nebyly vždy pochvalné. Nerudovy kritiky přibývalo až do roku 1883 – od té doby už opět vychvaloval přínos Vernových knih pro mladé publikum a jejich vzdělávací obsah. Podle Neffa v Matici lidu kvůli Nerudově předchozí kritice už ale žádné verneovky nevyšly. (s. 196, 197, 198)

Mezi lety 1883–1884 se o vydání verneovek v češtině pokusil Alois R. Lauermann. Tato snaha ale opět neměla dlouhého trvání, jelikož nakladatelství zaniklo roku 1887⁵. Mezi

⁵ <https://www.slovník-nakladatelství.cz/nakladatelství/alois-r-lauermann.html>

lety 1877–1881 vyšlo také několik prvních adaptací verneovek v nakladatelství F. Kytka⁶. Jednalo se o útlé svazky přibližně o 70 stranách: na motivy Vernových románů vznikla například 67stránková adaptace titulu *Dvacet tisíc mil pod mořem* nazvaná *Cestování pod mořem* nebo zkrácená verze *Patnáctiletého kapitána* a *Cesty do středu země*. Další tři adaptace vydal roku 1895 nakladatel Rudolf Storch. V tomto období až cca do roku 1963 vyšlo ovšem adaptací celkově velmi málo. (viz graf v části 3. 5)

Dalšími vydavateli Vernových knih v češtině byly v mnohem menším zastoupení J. Otto a Karel Rathouský, *Národní listy* nebo české noviny *Pokrok západu* publikované v Nebrasce. V Chicagu vyšel Vernův román *Sever proti jihu* ve vydavatelství Augusta Geringera. Vernova díla publikovala také brněnská nakladatelství Burkart (*Mistress Branicanova*, *Cestovní stipendia*) a *Nové ilustrované listy (Bratři Kipové)* a dále Jindřich Bačkovský (*Dva roky prázdnin*) a Politika⁷ (*Osudy Jeana Morenasa*). (viz příloha č. 1)

3. 2. 2. Verne v nakladatelství Jos. R. Vilímek

Od roku 1884 až do roku 1949 vycházely verneovky v sešitových vydáních a v ilustrovaných edicích Josefa R. Vilímka. Vilímek si v českém prostředí všiml mezery v produkci Vernových děl, proto využil příležitosti a oslovil Vernova francouzského vydavatele Hetzela. (Horák, 2005, s. 24) Výměna mezi Vilímkem a Hetzelem byla spleť, s častými zvraty a taktickými manévry z Vilímkovy strany. Vilímek se snažil Hetzela přemluvit ke snížení ceny licence, když stále váhal ohledně kompletního vydání spisů Julese Verna, a předkládal mu přemrštěná tvrzení o recepci Verna na českém trhu. (s. 29, 35) Spisovatel a redaktor Ignát Herrmann totiž v *Národních listech* kritizoval české vydavatele za to, že automaticky přebírají všechny tituly z ciziny a že nadměrně dochází k jejich opakovanému vydávání. Vilímek Herrmannovo stanovisko v překladu dopisu pro Hetzela přibarvil jako vyhraněné vůči verneovkám. Tato taktika ovšem jen prohloubila rozkol mezi ním a Hetzelem. (s. 35)

Hetzel uzavřel s Vilímkem smlouvu o výhradních právech k Vernovým titulům, ale „podle tehdejší rakouské legislativy nebyla možná autorská ochrana verneovek, od jejichž prvního francouzského vydání uplynula doba delší jednoho roku“ (s. 39). A tak Vilímkovi vznikla konkurence – do vydávání Vernových knih se pustil další pražský vydavatel Alois Hynek. Téma překladů u Vilímka i dalších nakladatelů bude probrána níže v textu. Před tím ještě pár slov k ilustracím. Hynkovy verneovky obsahovaly obrázky Věnceslava Černého a prodávaly se v sešitových vydáních. Nedosahovaly ovšem ani zdaleka kvality Vilímkových

⁶ <https://www.slovník-nakladatelstvi.cz/nakladatelstvi/f-kytka.html>

⁷ <https://www.pitaval.cz/vydavatel/1641-politika>,
https://cs.wikipedia.org/wiki/Budova_vydavatelstv%C3%AD_Politika

vydání s chromotypografiemi původních Hetzelových rytin. Přesto se Hynkovy verneovky prodávaly za stejnou cenu jako Vilímkovy. Také z toho důvodu Hynek nikdy nepředstavoval pro Vilímka vážnou konkurenci. (s. 41) Hynek se zaměřil na nejpopulárnější Vernovy tituly, ale v jeho produkci se rovněž objevila povídková sbírka *Doktor Ox* a román *Chancellor*, jež Vilímek nikdy nepublikoval.

Vilímkova kolekce čítala celkem pět knižních sbírek románů Julese Verna: *Dobrodružné cesty* (1893–1903), *Spisy Julia Vernea* (1905–1911), *Levné ilustrované vyd. románů Julia Vernea* (1910–1915), *Romány Julia Vernea* (1922–1939, *Malá a Velká řada*) a *Nesmrtelné romány Julia Vernea* (1947–1949). (s. 135)

Velký podíl na úspěchu první sbírky *Dobrodružné cesty* měl František Serafinský Procházka, tehdejší redaktor nakladatelství Jos. R. Vilímek. Ten totiž zásadně pozvedl kvalitu překladu verneovek. *Dobrodružné cesty* zaznamenaly také úspěch mezi sběrateli – většinou učiteli, kteří zajišťovali jejich dostupnost ve školách. (s. 43)

Stejně jako se o Verna příliš nezajímala francouzská literární veřejnost (viz kapitola Recepte frankofonní odborné veřejnosti), ani v Čechách se mu zpočátku nedostalo mezi odborným čtenářstvem velkého ohlasu. (s. 43) Historik Antonín Rezek, s nímž se Vilímek radil o nových vydáních Verna, ovšem autora rozpoznal jako „svěbytného umělce“, který psal nejen o vědě a technice. Vilímek na jeho radu začal vydávat i ty Vernovy romány, které dříve považoval za „neverneovské“. (s. 44) Největší úspěch jako první zaznamenaly romány *Tajuplný ostrov* a *Dvacet tisíc mil pod mořem*. Od roku 1898 vycházela ve Vilímkově edici *Dobrodružné cesty* také díla z cyklu románů Karla Maye, ale kvůli neshodám s autorem tato spolupráce brzy skončila. Po ukončení edice *Dobrodružné cesty* a po smrti Julese Verna se Vilímek chopil příležitosti a zahájil novou, výhradně verneovskou edici: *Spisy Julia Vernea*. (s. 49)

Mezitím se ve Francii změnila situace. V roce 1914 ukončilo nakladatelství Hetzel činnost a převzalo ho do správy nakladatelství Hachette. V té době ve Francii začaly vycházet také první adaptace. (Commèrová, 2023, s. 51) Z této doby existují záznamy, které poukazují na možné nesrovnalosti mezi reálným počtem verneovek vydaných Vilímkovým nakladatelstvím a počtem, který v „registru štočků prodaných ilustrací“ českému vydavateli uvádí firma Hetzel. Přesné důvody, proč tomu tak bylo nejsou zcela známy, ačkoliv se Vadim Horák ve své publikaci na stranách 64 a 65 pokouší tento fakt objasnit. Dochází k závěru, že Vilímek vydal prokazatelně asi pět verneovek bez Hetzelova vědomí, ale záhadně nikdy nevydal dva tituly, ke kterým si štočky zakoupil.

Mezi lety 1889–1949 připravilo nakladatelství Vilímek k vydání přibližně 900 000 výtisků verneovek. (Horák, 2005, s. 81) Horák v závěru své publikace argumentuje slovy, že Vilímkův počín zásadním způsobem přispěl k oblibě, jaké se Verne v českém prostředí dlouhá léta těšil. (s. 82) Také úzký vztah mezi dvěma vydavateli – Hetzelem a Vilímkem – mohl stát v základu obliby a nesmrtelnosti Verna mezi českými čtenáři. (Čech, 2011, s. 76)

Vilímkovi do vydání kompletního Vernova díla chybělo 12 titulů (z 69): *Cestovní stipendia*, *Bratři Kipové*, *Příběhy Jeana-Marie Cabidoulina*, *Druhá vlast*, *Malý dobráček* (tento román doporučoval k vydání Rezek, Vilímek ale odmítl – Horák, 2005, s. 45), *Cesta do Francie*, *Chancellor*, *Carův kurýr*, *Zelený paprsek*, *Los číslo 9672*, *Doktor Ox*, *Ze Země na měsíc*. V příloze č. 1 si lze všimnout, že od roku 1929 až do roku 1949, z důvodů uvedených níže v části 3. 2. 3., Verne nově vychází výhradně v nakladatelství Josefa R. Vilímka. Vilímkovy náklady se zpravidla pohybovaly mezi 5 000 až 10 000 exempláři. (Čech, 2011, s. 76)

Vilímkovo nakladatelství díky verneovkám neohrozila ani velká hospodářská krize. V té době vycházely Vilímkovy verneovky ve formátech dvou velikostí. Ve 30. letech Vilímek pro některé Vernovy tituly použil nové desky s ilustracemi Zdeňka Buriana. Další změna spočívala v tom, že některé již vydané verneovky nově přeložil Zdeněk Hobzík. V průběhu druhé světové války se na inzerci Vernových knih a později také na jejich vydávání (viz příloha č. 1 – nula vydaných verneovek mezi lety 1943–1945) vztahovala cenzura. Poslední Vilímkova edice *Nesmrtelné romány Julia Vernea*, kterou naplánoval Vilímkův zeť Jan Sainer, měla být největším verneovským počinem v historii vydavatelství, ale téměř půl roku po jejím odstartování (1947) bylo nakladatelství vzato do národní správy. Do roku 1949 vyšlo posledních pět románů. (Horák, 2005, s. 78, 79)

3. 2. 3. Vilímek versus Beaufort-Kočí

Vilímkovým velkým konkurentem byl nakladatel Bedřich Kočí, který Verna vydával v levné neilustrované edici *Dobrodružné romány Julia Vernea*. Kočí produkoval velké náklady, které si žádaly o velké množství papíru, proto se musel spojit s nakladatelem a majitelem tiskárny Edvardem Beaufortem. Verneovky prodával za dostupnou cenu 50 haléřů. Vycházely s obrázky Angela Zeyera na přední obálce a na rozdíl od Vilímka chtěli Kočí a Beaufort docílit souborného vydání verneovek. (s. 54) Vilímkova výhoda však stále spočívala v kvalitě zpracování jeho románů a také možnosti vydávat od roku 1905 apokryfní verneovky (verneovky publikované po smrti Julese Verna v úpravě jeho syna Michela), na něž se vztahovala tříletá autorská ochrana. (s. 56) Kolem roku 1910 se Kočí dostal do

problémů a jeho firmu převzal Beaufort, ani tomu se jí ovšem z nesnází dostat nepodařilo. (s. 59) Třetí Vilímkova edice spisů Julese Verna byla nazvána *Levné ilustrované vydání románů Julia Vernea* a začala vycházet roku 1909. Hynek i Beaufort se jí opět pokusili konkurovat, ale s malým úspěchem, opět způsobeným tím, že vydávaly pouze laciná sešitová vydání. (s. 60)

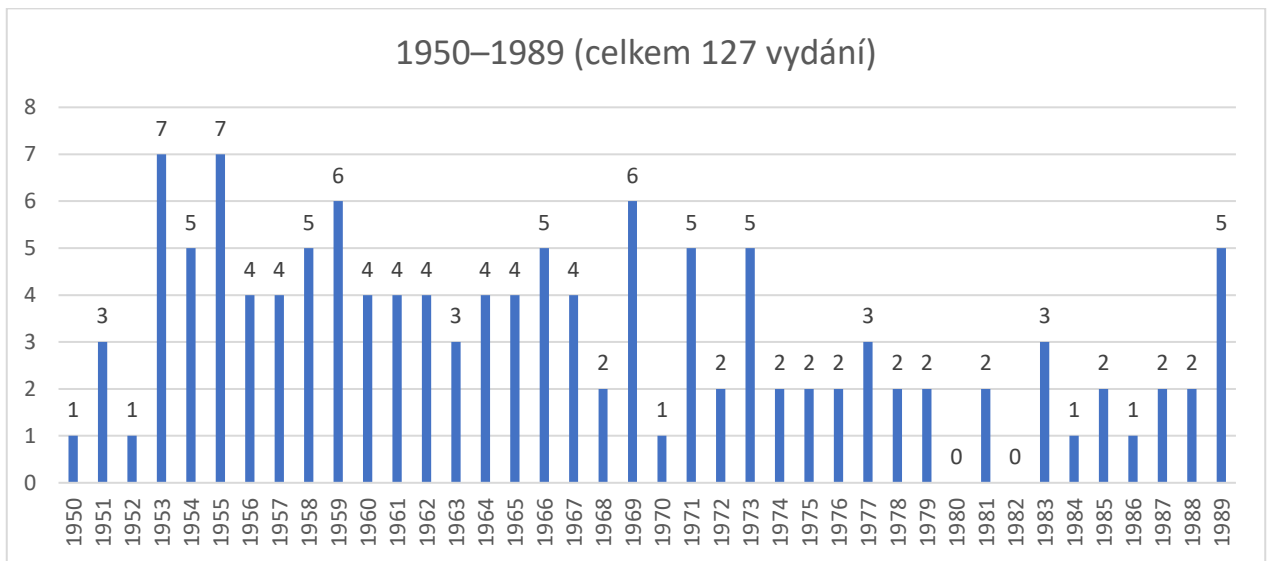
Po 1. sv. válce se Vilímkovi a Beaufortovi podařilo doprodat zásoby verneovek, jelikož kvůli knižní konjunktře bylo velmi obtížné vydávat nové tituly. V roce 1921 Československá republika přistoupila k Bernské Úmluvě o ochraně děl literárních a uměleckých. Díky této okolnosti mohl Vilímek roku 1922 získat výhradní právo na české překlady verneovek, které již vydal, a také výhradní opci pro překlad zbývajících titulů. Při jednání s Beaufortem Vilímek tvrdil, že od nakladatelství Hachette získal práva na všechny tituly, a tak mezi vydavateli vznikla dohoda, že Beaufort bude smět doprodat pouze své zásoby verneovek – ty byly nicméně k dostání až do roku 1942. Vilímek však o vydání kompletních spisů Julese Verna nikdy nestál. Od doby, kdy získal výhradní práva, se snažil využít matric z dřívějších edic, proto jsou tato vydání, až na pár výjimek, totožná s vydáními z let 1900–1914. Na mírný nátlak vydavatelství Hachette roku 1928 přistoupil Vilímek i k vydání verneovek, které dosud nepublikoval. (s. 65–70)

Překlady

K prvním překladatelům Verna v nakladatelství Josefa Vilímka patřili F. Procházka, J. Čermák, J. Pšenička, J. Wagner, B. Fricke, V. Patejdl a další. Pro Beauforta a Kočího překládal velmi často Vítězslav Unzeitig. Unzeitigovy překlady v současné době vycházejí v jazykové úpravě, a to například v nakladatelství Návrat nebo ve vydavatelství Josefa Vybírala. Souborný katalog generuje pod jménem Unzeitig v souvislosti s překladem Verna nejvíce záznamů (celkem 123) ve srovnání s ostatními překladateli Vernových děl. Důvodem ale může být jednoduše to, že Unzeitig překládal pro Lidové nakladatelství E. Beauforta, v němž často romány vycházely na pokračování (v SKC se každý díl eviduje zvlášť, stejně jako v korpusu přiloženém k této práci). Unzeitig z dnes nejznámějších verneovek přeložil *Dvacet tisíc mil pod mořem*, *Patnáctiletého kapitána*, *Dva roky prázdnin* a *Matyáše Sandorfa*. Další překladatel s mnoha záznamy v SKC je rovněž Václav Netušil (89 záznamů), jehož překlady vycházely v období let 1950–1989.

Pro nakladatelství Hynek v prvním období několik verneovek přeložil Pavel Projsa, který byl rovněž překladatelem děl Balzaca či Maupassanta.

3. 3. Období let 1950–1989

Graf 2. Počet vydaných verneovek v letech 1950–1989 (39 let)

V tomto období se počet vydání verneovek vyšplhal na 127. Vyšlo také 6 adaptací. Jak již bylo řečeno výše, roku 1949 nakladatelství Josefa R. Vilímka ukončilo činnost. Od roku 1950 byly nové verneovky publikované ve Státním nakladatelství dětské literatury (SNDK) a od roku 1953 také v Mladé frontě. Vzhledem k tehdejšímu centrálnímu plánování (nejen) v oblasti vydávání knih a v důsledku dohledu KSČ na knižní produkci byla tato nakladatelství jediná, v nichž mohl Verne vycházet. Vhodnost vydávání Verna zkoumala roku 1950 zvláštní komise. Předsednictvo NERČ (Národní ediční rady české) nezaujalo k vydávání Vernových děl negativní postoj, ale trvalo na tom, aby vycházela pouze v podobě dětských knih a nevydávalo je nakladatelství Práce, které se zaměřovalo pouze na produkci knih pro dospělé. „Likvidační komise nejprve váhala, co se staršími Vilímkovými vydáními: nejprve je určila do antikvariátů, potom do volného prodeje.“ (Janáček, 2004, s. 213)

Čech v souvislosti s Vernem hovoří o „fenoménu nadhodnocení vydané produkce“. V období 1945–1953, jímž se zabývá, došlo totiž k trojímu až čtveru vydání známých Vernových děl v rámci všech čtyř nakladatelství, jež se verneovkami zabývala (Vilímek, SNDK, Mladá Fronta, Práce). Roku 1953 vyšel román *Patnáctiletý kapitán* ve třech nakladatelstvích, jelikož se toho roku „připomínalo 125. výročí autorova narození“. (Čech, 2011, s. 110; příloha č. 2 této práce) Čech také hovoří o ideologických důvodech vydávání knih Julese Verna v tomto období, jež lze vyčíst z dobových doslovů k verneovkám (Čech uvádí jako příklad doslov J. Boučka a J. B. Brandise z roku 1953). (s. 110–111) Doslovy vyzdvihují výchovnou hodnotu Vernových děl a jejich optimismus ohledně technologického

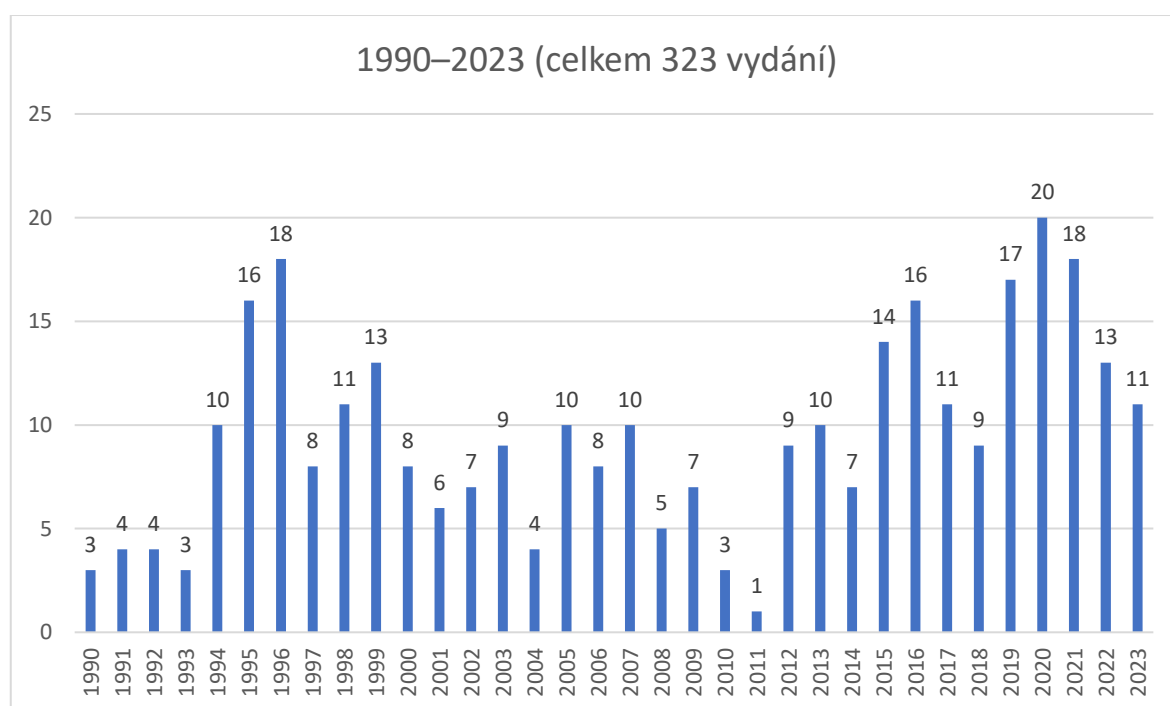
rozvoje. Jules Verne jako zástupce dobrodružné literatury patřil v období 1945–1953, jemuž se Čech věnuje, k ideově průchozím a také k nejvydávanějším francouzským autorům. (s. 219)

V Albatrosu v letech 1950–1989 nevyšly zdaleka všechny Vernovy tituly. Vydáno nebylo celkem 31 titulů z cyklu *Podivuhodných cest. Cesta do středu Země* vyšla v Albatrosu poprvé až v roce 1992. Některé z titulů, které v tomto období nevyšly v Albatrosu, publikovala Mladá Fronta: *Dobrodružství tři Rusů a tři Angličanů* – volně vypráví Milena Čechová, *Ze země na měsíc*, *Zmatek nad zmatek*, *Plovoucí ostrov*, *Honba za meteorom*, *Tajemství Viléma Storitze*. Dva tituly vydalo také nakladatelství Práce: *Země kožešin*, *Podivuhodná dobrodružství výpravy Barsacovy*. V nakladatelství Práce vyšlo do roku 1989 z výše uvedeného důvodu všeho všudy šest Vernových románů.

Překlady

V pounorovém období vycházely verneovky v překladech Václava Netušila, Zdeňka Hobzíka (původně překladatel u Vilímka), Benjamina Jedličky, Anny Kučerové, Jitky Křesálkové a dalších. Verne byl v tomto období šířen ve velkých nákladech cca od 20 000 až po více než 100 000 výtisků (údaje o výši nákladů v tomto období lze dohledat v SKC a NKC).

3. 4. Období let 1990–2023

Graf 3. Počet vydaných verneovek v letech 1990–2023 (33 let)

Počet vydání verneovek v tomto období čítá 323 plných verzí a 19 adaptací (adaptace jsou započítány zvlášť v tabulce č. 1 v části 3. 5). Albatros pokračoval v produkci verneovek až do roku 1999. V posledních letech se nakladatelství věnuje pouze vydávání adaptací Ondřeje Neffa. K Albatrosu se od roku 1991 připojuje velké množství dalších vydavatelů. Prvního kompletního sběratelského vydání verneovek docílilo brněnské nakladatelství Rudolfa Suchánka Návrát. Na stránkách antikvariátu Návrát, z nichž je možné verneovky objednávat ve dvou barevných variantách obálky se dvěma alternativními přebaly, popisuje Suchánek svůj vydavatelský záměr následovně:

Firma vznikla v roce 1991 jako nakladatelství dobrodružné literatury. Šlo o „návrát“ ke starým románům v původní podobě a stylu, odtud také ochrannou známkou chráněný název NÁVRÁT. Kromě vydávání starých dobrodružných knih – dnes již jsou to převážně pouze souborná vydání děl Julese Verne a Karla Maye (...)»⁸

Produkcí sběratelských vydání se rovněž zabývá žalčovický vydavatel Josef Vybíral. Ve Vybíralově nabídce lze nalézt komiksy, které na motivy Vernových románů napsal Josef Blažek a ilustroval Karel Zeman. Kromě Verne se Vybíralovo nakladatelství specializuje na produkci českých i zahraničních a současných i starších komiksů. V roce 2024 vyjde 49. kniha ve sběratelské sérii *Svět Julese Verne*. Půjde o Vernův titul, *V Magellanii* (dříve známý ve verzi přepsané Vernovým synem s názvem *Trosečníci z lodi Jonathan*), jenž byl ve Francii publikován až po autorově smrti.

Několik méně známých verneovek vydalo ve třetím období plzeňské nakladatelství Mustang – v nových překladech nebo s textovou úpravou. Od roku 2014 nakladatel Dobrovský vydal kompletně všechny tituly z cyklu *Podivuhodných cest*. Roku 2024 vyšel u Dobrovského román *Dva roky prázdnin* ve zcela novém vydání, s novou grafickou úpravou obálky a bez ilustrací, v edici *Česká a světová klasika*. Roste rovněž popularita překladů anglických či španělských adaptací verneovek a zjednodušených česko-anglických zrcadlových vydání. Na tuto produkci se nejvíce zaměřuje říčanské vydavatelství Sun. Některé adaptace vydala také pražská Grada. Jedno česko-francouzské cizojazyčné zrcadlové vydání *Vzbouřenci na lodi Bounty* publikovalo nakladatelství Garamond. V brněnském nakladatelství Computer Press vyšla dvě dvoujazyčná zrcadlová vydání.

⁸ <https://www.antikvariatsnavrat.cz/>

Ačkoliv se jedná o nejkratší sledovaný úsek, počet verneovek vydaných v jednom roce často převyšuje 10 titulů. V tomto období také vychází nejvíce adaptací. Zvukové nahrávky verneovek v původních překladech publikoval už od roku 1971 například Supraphon nebo od roku 1975 Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana. Neffovy adaptace v současné době vydává ve zvukové podobě nakladatel Tympanum.

V posledním období došlo také k vydání dosud nepublikovaných Vernových děl v češtině. Jsou mezi nimi například dvě povídkové sbírky *San Carlos* a *Včera a zítra*. Nakladatelství KAVA-PECH vydalo roku 2022 poslední nedokončenou verzi románu *Africká mise* v českém překladu z esperanta. Tento román už dříve vyšel několikrát pod názvem *Podivuhodné dobrodružství výpravy Barsacovy* ve verzi, již dokončil Vernův syn Michel.

Nejvydávanější verneovky u nás

Za všechna tři období se nejvíce vydání dočkaly následující romány (od nejpopulárnějších): *Dvacet tisíc mil pod mořem*, *Dva roky prázdnin*, *Děti kapitána Granta*, *Cesta kolem světa za osmdesát dní*, *Ocelové město*, *Tajuplný ostrov*, *Patnáctiletý kapitán*, *Nový hrabě Monte Christo*, *Cesta do středu země*, *Pět neděl v baloně* a *Tajemný hrad v Karpatech*. Tento údaj byl zjištěn přímo z SKC, jedná se o všechny tituly, jež mají v katalogu více než 20 výskytů.

3. 5. Adaptace za celé sledované období

Rok	Počet adaptací
1877	3
1879	1
1881	1
1895	3
1964	1
1969	1
1971	1
1973	1
1974	1
1988	1
2007	1
2008	2
2009	2
2010	2
2011	3
2014	2
2015	1
2018	1
2022	4

2023	1
Celkový počet 33	

Tabulka 1. Počet vydaných adaptací za celé sledované období

Za celé sledované období (tedy od roku 1870–2023) u nás vyšlo 33 adaptací. Z tabulky je patrné, že častěji, ačkoliv nepravidelně, vycházejí až v posledním období. Adaptace, jež vycházely v prvním období už byly zmíněny v části 3. 2. 1., ve druhém období vyšlo kromě úryvků z románu *Dvacet tisíc mil pod mořem* a *Tajemný ostrov* také několik převyprávění méně známých verneovek (myšleno těch, které mají v databázích méně než 20 záznamů) v úpravě Mileny Čechové nebo Gustava Francla. Ve třetím období jsou to z české produkce pouze adaptace Ondřeje Neffa. Mezi adaptace byla započtena také dvoujazyčná vydání určená ke studiu francouzštiny pořízená Tomášem Cidlinou. V grafu nejsou zahrnuty cizojazyčné adaptace z angličtiny nebo španělštiny v českých překladech, jichž v posledním období vyšel poměrně velký počet (viz příloha č. 3). V seznamu z knihovnických katalogů lze vidět, že se jejich produkcí v současné době nejvíce zabývá říčanské nakladatelství Sun.

4 Jules Verne v českých knihovnách

Dekiss ve studii *Jules Verne: Apports à un humain planétaire* uvádí v souvislosti s mezinárodním šířením Vernových románů už od dob jejich prvního vydání, že se ve většině světových zemích Verne zapsal přibližně desítkou hlavních titulů. Upozorňuje na to, že tato zhruba desítka románů se může v různých zemích lišit v závislosti na jejich konkrétním „kolektivním nevědomí“⁹.

Un autre trait de la légende est de se diffuser sur un plan universel. Autrefois limité à des régions et des pays, le phénomène culturel tend, au xxie siècle, à devenir mondial. L'œuvre de Jules Verne a acquis une reconnaissance et une diffusion planétaires dès son origine, comme étant le symbole d'un monde en mouvement animé par les découvertes scientifiques. Le phénomène s'est développé, dans la plupart des pays, autour d'une dizaine de titres principaux, chaque pays mettant aussi en avant les romans se situant dans sa zone d'influence ou correspondant le mieux à son inconscient collectif. (Dekiss, 2005)

Určit, jaké tituly jsou těmi nejzásadnějšími pro český kontext se tato práce pokouší na základě kvantitativního výzkumu o výpůjčkách v českých knihovnách. Analyzovat kompletní objem dat o celkovém počtu knihovních výpůjček všech děl Julese Verna by přesáhlo možnosti této diplomové práce. Proto se analýza zaměřila pouze na jedenáct nejčastěji vydávaných titulů s více než 20 záznamy podle SKC, zde jsou seřazeny od nejvydávanějšího: *Dvacet tisíc mil pod mořem*, *Dva roky prázdnin*, *Děti kapitána Granta*, *Cesta kolem světa za osmdesát dní*, *Ocelové město*, *Tajuplný ostrov*, *Patnáctiletý kapitán*, *Nový hrabě Monte Christo*, *Cesta do středu země*, *Pět neděl v baloně* a *Tajemný hrad v Karpatech*. Podle dřívějšího průzkumu Jarmily Sulovské ze sborníku *Současnost literatury pro děti a mládež* půjčila liberecká knihovna za první pololetí školního roku 2004/2005 nejčastěji tituly *Dva roky prázdnin*, *Patnáctiletý kapitán*, *20 000 mil pod mořem*, *Tajuplný ostrov*, *Pět neděl v balónu*, *Ocelové město*, *Cesta kolem světa za 80 dní*, *Tajemný hrad v Karpatech*, *Vynález zkázy*. Kromě románu *Vynález zkázy* se nejpůjčovanější tituly v Liberci před cca 20 lety s aktuálně nejvydávanějšími podle SKC shodují.

V rámci průzkumu o výpůjčkách bylo osloveno 22 městských a krajských knihoven v České republice. Knihovníci byli požádáni o údaj o době automatizace výpůjčního systému,

⁹ https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Nev%C4%Bdom%C3%AD_kolektivn%C3%AD

jelikož každá knihovna automatizaci spustila v jiném roce¹⁰, přičemž se nejedná o veřejně dohledatelný údaj. Z 22 oslovených knihoven jich poskytlo zpětnou vazbu o roce automatizace celkem 17. Městská knihovna v Praze zaslala nejobjemnější soubor dat za období od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2023, tato data budou přiblížena v části 4. 2. Údaje o počtu výpůjček většinou bylo možné zjistit přímo z online katalogů knihoven. Respondentka z Městské knihovny Bílina poukázala na to, tento údaj zahrnuje i počet prolongací neboli prodloužení výpůjčky. Ačkoliv se podle bílinského katalogu zdá, že nejpůjčovanějším románem je *Ocelové město* (viz tabulka níže), respondentka uvedla jako nejpůjčovanější romány podle počtu čtenářů *Dva roky prázdnin* a *Dvacet tisíc mil pod mořem*. Protože každá knihovna uchovává data o výpůjčkách jiným způsobem (a knihovníci nejsou vždy schopni vygenerovat pouze data o výpůjčkách plnohodnotných verzí románů bez adaptací), řídit se počtem výpůjček z katalogů se jevilo jako nejproduktivnější, přestože obsahují i výpůjční data čtenářů, kteří si daný Vernův román vypůjčili více než jednou. U titulů, které mají knihovny v několika různých vydáních, byl údaj pro všechna vydání sečten. Výsledná tabulka obsahuje data o výpůjčkách z 22 knihoven (těch, které využívají veřejně přístupné katalogy). Některé knihovny bohužel neposkytly údaj o spuštění automatizace, proto je v tabulce otazník. Data pocházejí z května 2024.

4. 1. Městské a regionální knihovny

Knihovna	Název nejpůjčovanějšího titulu	Výpůjční systém od roku	Počet výpůjček
Knihovna města Ostravy	Dva roky prázdnin	2006	682
Knihovna Hradce Králové	Dva roky prázdnin	2003	202
Knihovna Bohumín	Dvacet tisíc mil pod mořem	1994	137
Městská knihovna ve Svitavách	Cesta kolem světa za 80 dní	?	130
Knihovna Kutná Hora	Cesta kolem světa za 80 dní	1998	128
Městská knihovna Bílina	Ocelové město	1997	114
Městská knihovna Beroun	Cesta kolem světa za 80 dní	2000	93
Knihovna Matěje Mikšíčka Dačice	Dva roky prázdnin	?	81
Městská knihovna Břeclav	Dva roky prázdnin	?	79

¹⁰ Získané údaje tedy nejsou zcela srovnatelné, slouží pouze ke zběžné orientaci.

Městská knihovna Nymburk	Dva roky prázdnin	1998	77
Městská knihovna Polička	Dva roky prázdnin	2016	74
Městská knihovna Hlučín	Cesta do středu Země	1998	72
Městská knihovna Ústí nad Orlicí	Cesta do středu Země	2015	64
Městská knihovna Kaplice	Dvacet tisíc mil pod mořem	2001	62
Městská knihovna Tábor	Cesta do středu Země	2014	58
Městská knihovna Tišnov	Cesta do středu Země	2003	42
Městská knihovna Český Brod	Cesta do středu Země	2000	41
Městská knihovna Rokycany	Dva roky prázdnin	1999	40
Šmidingerova knihovna Strakonice	Tajuplný ostrov	1995	38
Městská knihovna Stříbro	Dva roky prázdnin	?	29
Městská knihovna Chotěboř	Dva roky prázdnin	1994	24
Městská knihovna Tanvald	Tajemný hrad v Karpatech	?	23

Tabulka 2. Nejpůjčovanější verneovky v českých knihovnách

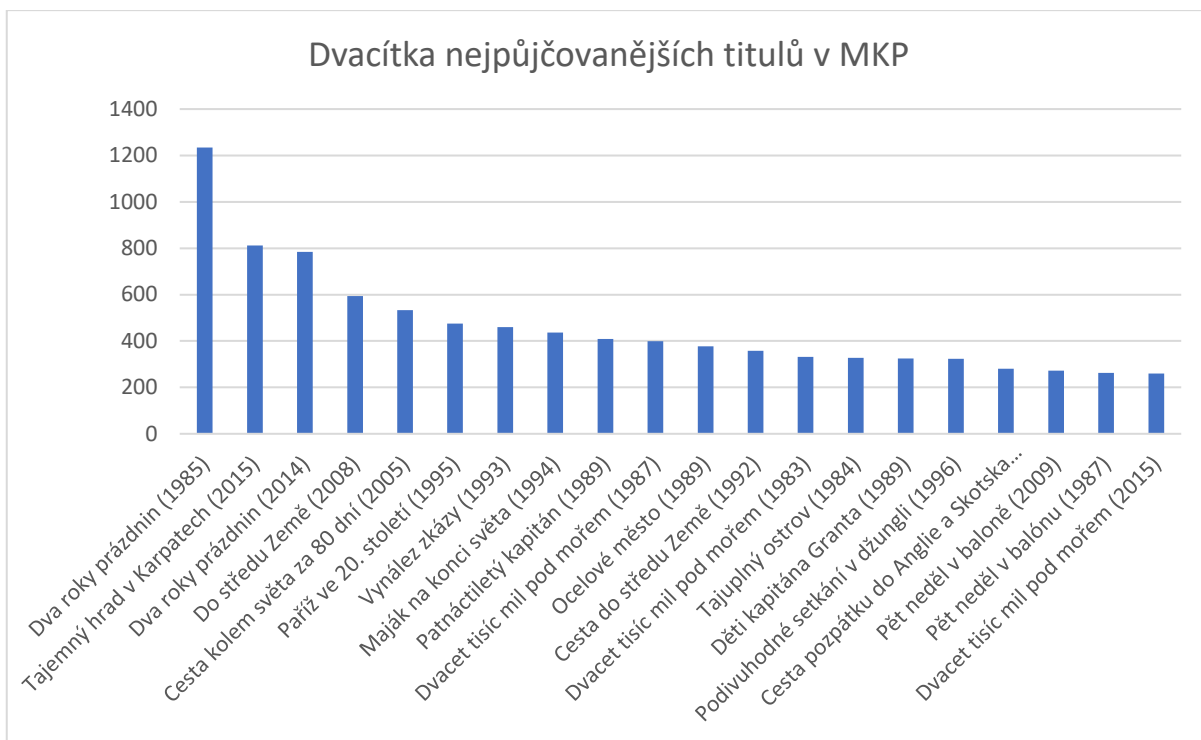
Z knihovních online katalogů lze zjistit, že velký podíl na výpůjčkách v současné době mají adaptace, komiksová vydání a audioknihy (také na prvních třech příčkách v tabulce Městské knihovny v Praze se umístily právě audioknihy). Tabulka výše ovšem zahrnuje pouze tištěné publikace Vernových románů v plné, nekrácené verzi. Ačkoliv každá knihovna pracuje s daty za jinak dlouhé období, mezi nejpůlárnější publikace se nejčastěji řadí román *Dva roky prázdnin* (na prvním místě v katalogu devíti regionálních knihoven a rovněž Městské knihovny v Praze), dále *Cesta do středu Země* (nejpůjčovanější titul v pěti knihovnách), ale také *Cesta kolem světa za 80 dní* a *Dvacet tisíc mil pod mořem*. Knihovny nejčastěji nabízejí k vypůjčení starší vydání verneovek od Albatrosu, ale lze v nich narazit také na současná vydání od Knih Dobrovský či z nakladatelství Návrat. V žádné knihovně nechyběly ani adaptace Ondřeje Neffa.

Knihovna města Ostravy rovněž ochotně poskytla údaj o umístění Verna v žebříčku půjčovaných autorů: „Za celou KMO se Jules Verne neumístil mezi prvními 10 000 nejžádanějších svazků. Za ústřední knihovnu se Jules Verne neumístil mezi prvními 5 000 nejžádanějších svazků.“ V oddělení pro děti a mládež ústřední knihovny města Ostravy se

Verne umístil mezi 4 000 nejžádanějšími svazky. Lze předpokládat, že tento údaj zahrnuje rovněž vypůjčené adaptace, nejenom plnohodnotné verze románů. Z hlediska knihoven už tedy dnes Verne nepatří mezi nejpopulárnější autory.

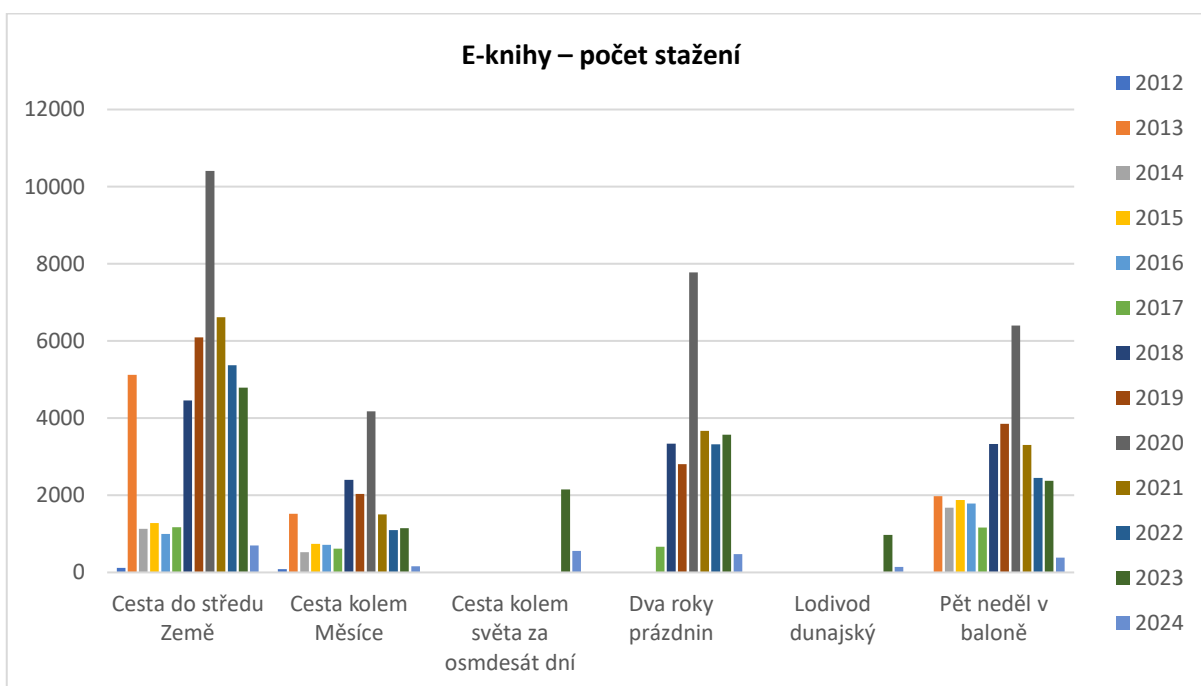
4. 2 Městská knihovna v Praze

Mezi dvacítkou nejpůjčovanějších Vernových titulů v MKP od 1. 1. 2010 do 31. 12. 2023 se objevilo deset titulů z původního seznamu nejvydávanějších verneovek podle SKC. Chyběl mezi nimi pouze román *Nový hrabě Monte Christo* (neboli *Matyáš Sandorf*). Tabulka níže zobrazuje pouze nejpůjčovanější plnohodnotné verze románů v tištěném formátu doplněné rokem vydání. V kompletním seznamu, který obsahuje rovněž zvukové záznamy, adaptace a komiksy, byly na prvním místě tři nahrávky. První se umístilo CD vydavatelství Supraphon s rokem vydání 2009, vypůjčené celkem 2066krát. Nahrávka obsahuje zvukové verze románů *Cesta kolem světa za 80 dní*, *Dvacet tisíc mil pod mořem* a *Dva roky prázdnin*. Na druhém místě je nahrávka románu *Vynález zkázy* vydavatelství Radioservis a na třetím samostatná nahrávka *Dvaceti tisíc mil pod mořem* od Supraphonu. Na čtvrtém místě je s 1301 výpůjčkami komiks z nakladatelství Grada na motivy *Cesty do středu Země* z roku 2010. Na pátém místě je adaptace *Patnáctiletého kapitána* Ondřeje Neffa (vypůjčena 1237krát). Pak už následuje nejpůjčovanější tištěný román, tedy *Dva roky prázdnin* ve vydání nakladatelství Albatros z roku 1985 (1234 výpůjček). Pokud bychom sečetli počet výpůjček tohoto vydání s druhou tištěnou verzí románu z roku 2014 (Dobrovský), která je třetím nejpůjčovanějším papírovým románem, dostali bychom se k číslu 2018, což stále ještě nedosahuje počtu výpůjček nejpůjčovanějšího CD.

Graf 4. Dvacítka nejpůjčovanějších Vernových titulů v rámci MKP

MKP pro účely této diplomové práce poskytla rovněž údaje o počtu výpůjček e-knih, respektive počtu jejich stažení. Knihovna nabízí pět volně dostupných elektronických verzí Vernových titulů. Tituly *Cesta kolem světa* a *Lodivod dunajský* přibýly teprve v roce 2023. Počet stažení *Cesty do středu Země* v roce 2020 přesáhl 10 000.

Graf 5. Počet stažení e-knih z MKP

5 *Dvacet tisíc mil pod mořem* v českých překladech

5.1 Postup analýzy

Poslední úsek diplomové práce se věnuje translátologické analýze a srovnání překladů románu *Dvacet tisíc mil pod mořem* a jejich nových jazykových úprav. Analýza se řídí zejména publikací *Introduction à l'analyse des œuvres traduites* autorky Danielle Risterucci-Roudnický, která je určena francouzským i zahraničním studentům a podobně jako učebnice obsahuje cvičení k příkladovým textům. Roudnický v předmluvě uvádí, že svojí publikací chce čtenáře vést k tzv. kulturní četbě literárních děl. Její text se nejvíce opírá o teorie Antoina Bermana, z nějž Roudnický často cituje. Analýzu autorka dělí na paratextové a textové faktory. Podrobně se zabývá analýzou edic, názvů děl, předmluvy a doslovu. Věnuje se postavě autora i překladatele a důležitým textovým prvkům překladu: xenismům, onomastice, cizím intertextovým odkazům či výskytu dialektů ve výchozím textu a způsobům jejich překladu. Zajímá ji rovněž porovnání různých překladových verzí jednoho díla. Roudnický všechny prvky své analýzy shrnuje do přehledné tabulky, jež bude využita i pro účely této práce. (s. 87)

K analýze byl zvolen román *Dvacet tisíc mil pod mořem*, jelikož se jedná o titul, který nás může provést celou historií vydávání J. Verna u nás. V češtině byl text poprvé publikován už roku 1877 prvním českým vydavatelem verneovek Maticí lidu. (viz příloha č. 1 – Spolek pro vydávání laciných knih českých). Jedná se rovněž bezpochyby o jeden z nejznámějších a nejprekládanějších Vernových románů. Analýzou jeho nových anglických překladů se v sedmém čísle časopisu *Verniana* zabývali také autoři Frederick Paul Walter a William Butcher.

5.2 Seznam českých vydání románu *Dvacet tisíc mil pod mořem*

Následující tabulka obsahuje přehled všech vydání *Dvaceti tisíc mil pod mořem* podle SKC, NKC a v případě Vilímkových vydání rovněž podle seznamů uvedených v publikaci Vadima Horáka (viz také příloha č. 1, 2 a 3):

Rok vydání	Nakladatel	Překladatel	Místo vydání	Ilustrace uvnitř knihy
1877	Matice lidu	neuveden	Praha	neilustrované
1884	Alois R. Lauermann	J. T-ý	Praha	neilustrované
1893	Alois Hynek	neuveden	Praha	Věnceslav Černý

1898	Vilímek	Jaroslav Janeček	Praha	Neuville a Riou
1907	B. Kočí	J. Entlicher a Vítězslav Unzeitig	Praha	titulní obr. Angela Zeyera
1911	Vilímek	Jaroslav Janeček	Praha	Neuville a Riou
1913	E. Beaufort	J. Entlicher a Vítězslav Unzeitig	Praha	titulní obr. Angela Zeyera
1921	Vilímek	Jaroslav Janeček	Praha	Neuville a Riou
1923	Vilímek	Jaroslav Janeček	Praha	Neuville a Riou
1926	Vilímek	Jaroslav Janeček	Praha	Neuville a Riou
1932	Vilímek	Jaroslav Janeček	Praha	Neuville a Riou
1934	Vilímek	Jaroslav Janeček	Praha	Neuville a Riou
1937	Vilímek	Zdeněk Hobzík	Praha	Zdeněk Burian
1941	Vilímek	Zdeněk Hobzík	Praha	Zdeněk Burian
1948	Vilímek	Zdeněk Hobzík	Praha	Zdeněk Burian
1949	Vilímek	Zdeněk Hobzík	Praha	Zdeněk Burian
1953	SNDK	Václav Netušil	Praha	Neuville a Riou
1959	Mladá fronta	Benjamin Jedlička	Praha	Neuville a Riou
1961	SNDK	Václav Netušil	Praha	Neuville a Riou
1966	SNDK	Václav Netušil	Praha	Neuville a Riou
1969	Albatros	Václav Netušil	Praha	Neuville a Riou
1976	Albatros	Václav Netušil	Praha	Neuville a Riou
1983	Albatros	Václav Netušil	Praha	Neuville a Riou
1987	Albatros	Václav Netušil	Praha	Neuville a Riou
1998	Návrat	Jaroslav Janeček, jaz. úp. Petr Dorňák	Brno	Neuville a Riou
2003	Návrat	Jaroslav Janeček, jaz. úp. Petr Dorňák	Brno	Neuville a Riou
2005	Levné knihy KMa	Benjamin Jedlička	Praha	Neuville a Riou
2007	Tribun	neuveđen	Brno	bez ilustrací
2009	Návrat	Jaroslav Janeček, jaz. úp. Milan Valoušek	Brno	Neuville a Riou
2015	Dobrovský	Jaroslav Janeček, jaz. úp. Zdeněk Tomáš	Praha	Neuville a Riou
2016	Návrat	Jaroslav Janeček, jaz. úp. Petr Dorňák	Brno	Neuville a Riou

2017	Dobrovský	Jaroslav Janeček, jaz. úp. Zdeněk Tomáš	Praha	Neuville a Riou
2019	Dobrovský	Jaroslav Janeček, jaz. úp. Zdeněk Tomáš	Praha	Neuville a Riou
2021	Hachette Fascicoli Srl	Jaroslav Janeček, jaz. úp. Zdeněk Tomáš	Milán	Neuville a Riou
2022	Leda	Václav Netušil, jaz. úp. Magdalena Wagnerová	Voznice	Neuville a Riou

Tabulka 3. Přehled všech českých vydání *Dvaceti tisíc mil pod mořem*

Román *Dvacet tisíc mil pod mořem* byl v češtině publikován celkem 35krát. Ve vydání Maticе lidu není uvedeno jméno překladatele, jeho první díl ovšem obsahuje „Slovo k čtenáři od překladatele“, v němž anonymní autor překladu objasňuje čtenářům některé zeměpisné výrazy a odkazuje ke spisům Filipa Stanislava Kodyma (1811–1884), českého lékaře, přírodovědce a autora populárně-naučných publikací, jež přibližovaly vědecké poznatky široké veřejnosti. Verze románu z roku 1907 od B. Kočího má nižší počet stran (I. 87 s. -- II. 98 s.) než vydání z roku 1913 (I. 278 s. -- II. 313 s.) od stejného nakladatele (tandem Beaufort-Kočí), ačkoliv by se mělo jednat o tentýž překlad. Po srovnání svazků prezenčně v Národní knihovně bylo zjištěno, že dříve vydaný román má méně stran, protože je napsaný ve dvou sloupcích na větším formátu, obě verze překladu jsou (alespoň ze srovnání prvních stránek) shodné.

V porevolučním období nevyšel už ani jeden zcela nový překlad *Dvaceti tisíc mil pod mořem*. Nakladatelé Návrat i Dobrovský opakovaně vydávají starý překlad Jaroslava Janečka, a to v nových jazykových úpravách, přičemž verze Dobrovského vychází z úpravy nakladatele Návrat. Roku 2005 nakladatelství Levné knihy KMa znovu publikovalo překlad Benjamina Jedličky z roku 1959. Vydání knihy s názvem *20 000 mil pod mořem* publikované roku 2007 Tribunem, které je dostupné k nahlédnutí ve studovně Národní knihovny, neobsahuje jméno překladatele. Z první stránky ovšem vyplývá, že jde o text, který je identický s překladem Václava Netušila (bez jakýchkoliv jazykových úprav) včetně poznámek pod čarou, které jsou ve verzi Tribunu ponechané v závorkách jako součást textu. Toto vydání není ilustrované a obsahuje typografické chyby: přebytečné mezery, chybně zapsané uvozovky, spojovníky namísto pomlček atd. Nejnověji překlad Václava Netušila publikovala roku 2022 voznická Leda v jazykové úpravě, zde je autor překladu v tiráži uvedený. Roku 2021 italská dceřiná společnost nakladatele Hachette Collections

publikovala sběratelské vydání *Dvaceti tisíc mil pod mořem* v českém překladu Jaroslava Janečka (autorem jazykové úpravy je Zdeněk Tomáš).

Protože od posledního nového překladu románu Václavem Netušilem žádný současnější překlad nevyšel, analýza se blíže zaměří na jazykové úpravy nakladatele Dobrovský (v úpravě Zdeňka Tomáše) a nakladatele Návrat (v úpravě Petra Dorňáka) ve srovnání s původním překladem Jaroslava Janečka, vydaným nakladatelem Vilímkem roku 1911. Srovnána bude rovněž jazyková úprava nejnovějšího vydání nakladatele Leda s posledním vydáním Netušilova překladu od Albatrosu. Jazykové úpravy současných vydavatelů budou mezi sebou porovnány. Na závěr bude posouzena celková kvalita upravených verzí románu, jejich úplnost a jazyková aktuálnost. Průběžně bude rovněž přihlédnuto k originálu.

5. 3 Paratextové údaje zkoumaných vydání

V následujícím úseku jsou uvedeny peritextové údaje k pěti vydáním románu *Dvacet tisíc mil pod mořem*. Vilímkovo vydání z roku 1911 je jediné dostupné online v Národní digitální knihovně, a proto z něj vychází i tato práce, ačkoliv překlad naposledy vyšel roku 1934 (a poprvé byl pořízen roku 1898). Není vyloučeno, že dnešní vydavatelé čerpají Janečkův text z aktuálnější verze (ačkoliv ze záznamu v katalogu nevyplývá, že překlad vydaný roku 1934 prošel jakoukoliv jazykovou úpravou). V případě nakladatele Návrat bylo zejména důležité ověřit, jestli se nějak liší verze jazykové úpravy Milana Valouška, jehož jméno je uvedeno v tiráži publikace z roku 2009, od vydání, v nichž je uvedeno jméno Petra Dorňáka.

Na základě údajů z knihovnických katalogů publikuje vydavatel Dobrovský román *Dvacet tisíc mil pod mořem* pouze v jedné úpravě, pro účely analýzy byla vybrána jedna z dostupných verzí z roku 2017.

Překlad Václava Netušila vyšel naposledy roku 1987, proto se diplomová práce odkazuje právě k této verzi. Jediné upravené vydání Netušilova překladu vydala roku 2022 Leda (v neupravené verzi vyšlo také v Tribunu, viz výše). Tabulky paratextových údajů byly sestaveny podle přehledů Risterucci-Roudnický (s. 23, 24, 25). Nejprve budou uvedena všechna vydání překladu Jaroslava Janečka a poté vydání v překladu Václava Netušila. V tabulkách jsou údaje zaznamenány tak, jak se objevují přímo v knihách – proto v jednom případě například není obsah číslovaný (ve starém Janečkově překladu dále například zůstává tečka za každým názvem kapitoly jako ve francouzském originálu z roku 1871) nebo se liší pravopis cizích jmen, čárek apod.

5. 3. 1 Překlad Jaroslava Janečka a jeho současné jazykové úpravy

Janeček 1911

Z krátké ukázky překladu Jaroslava Janečka z roku 1911 uvedené v tabulce č. 4 je patrné, že se jedná o archaický a knižní text: například starý pravopis slova „okeán“, inverze v názvu kapitoly „Uhelné doly podmořské“, archaický výraz „závěrek“, překlad názvu kapitoly „Polypové“ namísto „Chobotnice“ a další. Oproti francouzskému originálu, v němž francouzský čtenář narazí spíše na rozdíly spojené s dobovými reáliemi než s archaičností jazyka, se čeština od doby prvních překladů verneovek hodně proměnila (srov. s úryvkem z francouzštiny v části 6. 1). Tento jev vysvětluje v *Umění překladu* Jiří Levý, podle nějž původní autoři pracují na rozvíjení národního jazyka, zatímco překladatelé stále používají prostředky, které byly běžné v době jejich mládí. Překlad proto zastarává rychleji než originál. V posledních stoletích přitom probíhal vývoj francouzštiny a angličtiny velmi pomalu, velmi rychle se naopak rozvíjely některé slovanské jazyky. (s. 73, 95, 96)

Jules Verne <i>Vingt mille lieues sous les mers</i> <i>Dvacet tisíc mil pod mořem</i> Vilímek, <i>Levné ilustrované vyd. románů Julia Vernea</i> , 1911 – překlad Jaroslava Janečka	
EXCERPT	OBÁLKA
<p>I.</p> <p>Prchající úskalí</p> <p>Rok 1866. proslul podivuhodnou událostí, úkazem nevysvětlitelným, kterýž nepochybně jest ještě v dobré paměti. Kromě povyku, jímž obyvatelé přístavů byli vzrušeni a jenž podráždil i mysl obecnstva uvnitř pevniny, úkaz ten pobouřil zejména námořníky! Obchodníci, majitelé lodí, kapitáni, loďaři a patroni evropští i američtí, vojenští námořní důstojníci všech zemí, ba i vlády různých států obou světů byli úkazem tím svrchovaně zaujati!</p> <p>Po nějakou totiž dobu mnohé lodi setkávaly se na moři s jakýmsi ohromným předmětem,</p>	<p>Neuville a Riou, původní il. ze strany 341</p>
	DOSLOV + PŘEMLUVA
	/
	OBSAH
	(v publikaci neuveden) Seznam kapitol: DÍL PRVNÍ I. Prchající úskalí. II. Pro a proti. III. Jak pán ráčí. IV. Ned Land. V. Na zdař Bůh. VI. Plnou parou. VII. Velryba neznámého druhu. VIII. Mobilis in mobili. IX. Hněv Ned Landův. X. Pán vod. XI. Nautilus. XII. Všecko elektřinou.

<p>dlouhým, vřetenovitým, mnohdy fosforujícím, a nad velrybu objemnějším a rychlejším.</p> <p>Zprávy, vztahující se k tomuto úkazu a zaznamenané v různých lodních knihách, dosti přesně spolu souhlasily, pokud se týče struktury onoho předmětu aneb oné bytosti záhadné: rychlost nevypočitatelná, překvapující obratnost, život, jímž zdál se předmět ten býti obdařen, zvláštní! Kdyby to byla velryba, předčila by v objemu všechny, kteréž až dosud věda zná! Ani Cuvier, ani Lacépède, ani pan de Dumeril, ni pan de Quatrefages nepřipustili by existenci takového netvora, – leda že by jej uviděli, to jest uviděli vlastníma vědeckýma očima.</p>	<p>XIII. Některé číslice. XIV. Černá řeka. XV. Písemné pozvání. XVI. Procházka planinou. XVII. Podmořský les. XVIII. Čtyři tisíce mil pod Tichým okeánem. XIX. Vanikoro. XX. Úžina Torresova. XXI. Několik dnů na zemi. XXII. Blesk kapitána Nema. XXIII. „Aegri somnia“. XXIV. Korálové království.</p> <p>DÍL DRUHÝ</p> <p>I. Indický okeán. II. Nový návrh kapitána Nema. III. Perla v ceně deseti milionů. IV. Rudé moře. V. Arabský tunel. VI. Řecké souostroví. VII. Středozezním mořem za čtyřicet osm hodin. VIII. Záliv Vigo. IX. Zmizelá pevnina. X. Uhelny doly podmořské. XI. Moře Sargasské. XII. Vorvani a velryby. XIII. Ledovce. XIV. Jižní točna. XV. Příhoda nebo nehoda? XVI. Nedostatek vzduchu. XVII. Od mysu Hornova až k Amazonce. XVIII. Polypové. XIX. Golfův proud. XX. Na 47° 24' šířky a 17° 28' délky. XXI. Hekatomba. XXII. Poslední slova kapitána Nema. XXIII. Závěrek.</p>
---	--

Tabulka 4. Peritextové údaje k vydání z roku 1911 (Vilímek)

Janeček v jazykové úpravě *Návratu* 2003 a 2009

Údaje zaznamenané v tabulce č. 5 jsou zcela totožné pro obě vydání jazykové úpravy Janečkova překladu od vydavatele *Návrat* z let 2003 i 2009, ačkoliv v tiráži každého z nich je uvedeno jiné jméno autora jazykové úpravy. Ve vydání z roku 2003 je uveden Petr Dorňák (a rok 1998, kdy tato verze vyšla poprvé). V publikaci z roku 2009 je rovněž rok 1998, ale jméno autora jazykové úpravy je zde Milan Valoušek, přestože se text shoduje s vydáními z let 1998 a 2003 v úpravě Petra Dorňáka.

<p>Jules Verne</p> <p><i>Vingt mille lieues sous les mers</i></p>

Dvacet tisíc mil pod mořem

Návrat, 2003 – zhotoveno podle překladu Jaroslava Janečka v jazykové úpravě Petra Dornáka

EXCERPT	OBÁLKA
<p>I.</p> <p>KAPITOLA</p> <p>Prchající skalisko</p> <p>Rok 1866 proslul podivuhodnou událostí, doslova nevysvětlitelným úkazem, který je nepochybně ještě ve velmi dobré paměti. Kromě povyku, jímž obyvatelé přístavů byli vzrušeni a který podráždil i mysl obyvatelstva uvnitř pevniny, pobouřil ten úkaz zejména námořníky. Obchodníci, majitelé lodí, kapitáni, loďaři a rejdaři evropští i američtí, vojenští námořní důstojníci všech zemí, dokonce i vlády různých států obou světadílů byli tím úkazem svrchovaně zaujati.</p> <p>Po nějakou dobu se totiž mnohé lodi setkávaly na moři s jakýmsi ohromným předmětem, dlouhým, větvenovitým, mnohdy fosforeskujícím, objemnějším a rychlejším než velryba.</p> <p>Zprávy vztahující se k tomuto úkazu a zaznamenané v různých lodních knihách, spolu dost přesně souhlasily, pokud se týká struktury toho předmětu nebo záhadného tvora. Rychlost nevypočitatelná, překvapující obratnost, život, kterým se zdál být tvor obdařen – zvláštní. Kdyby to byla velryba, předčila by v objemu všechny, které až dosud věda zná. Ani Cuvier, ani Lacépède, ani pan de Dumeril, ani pan de Quatrefages by nepřipustili existenci takového netvora – ledaže by jej uviděli, to znamená uviděli vlastníma vědeckýma očima.</p>	<p>Grafická úprava Jiří Hanák.</p> <p>DOSLOV + PŘEDMLUVA</p> <p>/</p> <p>OBSAH</p> <p>DÍL PRVNÍ</p> <p>I. Prchající skalisko II. Pro a proti III. Jak si pán přeje IV. Ned Land V. Nazdařbůh VI. Plnou parou VII. Velryba neznámého druhu VIII. <i>Mobilis in mobili</i> IX. Hněv Neda Landa X. Pán mořských vod XI. <i>Nautilus</i> XII. Všechno na elektrinu XIII. Některé číslice XIV. Černá řeka XV. Písemné pozvání XVI. Procházka planinou XVII. Podmořský les XVIII. Čtyři tisíce mil pod hladinou Tichého oceánu XIX. Vanikoro XX. Torresova úžina XXI. Několik dnů na pevnině XXII. Blesk kapitána Nema XXIII. <i>Aegri somnia</i> XXIV. Korálové království</p> <p>DÍL DRUHÝ</p> <p>I. Indický oceán II. Nový návrh kapitána Nema III. Perla v ceně deseti milionů IV. Rudé moře V. Arabský tunel VI. Řecké souostroví VII. Středozezemním mořem za čtyřicet osm hodin VIII. Záliv Vigo IX. Zmizelá pevnina X. Podmořské uhelné doly XI. Sargasové moře XII. Vorvani a velryby XIII. Ledovce XIV. Jižní pól XV. Příhoda, nebo nehoda? XVI. Nedostatek vzduchu XVII. Od mysu Hoorn až k Amazonce</p>

	XVIII. Chobotnice XIX. Golfský proud XX. Na 47° 24' šířky a 17° 28' délky XXI. Hekatomba XXII. Poslední slova kapitána Nema XXIII. Zachránění
--	--

Tabulka 5. Peritextové údaje k vydáním z let 2003 a 2009 (Návrat)

Janeček v jazykové úpravě nakladatele Dobrovský 2017

Vydání z roku 2017 nakladatele Dobrovský obsahuje poznámku redakce.

Výchozím textem pro vydání této knihy je nově jazykově a slohově upravený překlad francouzského originálu vydaného nakladatelstvím Jos. R. Vilímk, Praha. Texty jsme znovu přehlédli, sjednotili a pravopisně přizpůsobili současnému spisovému úzu, zachovali jsme přitom v maximální míře autorovy jazykové a stylistické zvláštnosti. (Verne, 2017)

Dále je v poznámce zmíněno, že svazky z řady *Podivuhodná putování* vychází ve stejném pořadí tak, jak byly romány vydávány Hetzelem ve francouzském originále. Vzhledem ke konstatování o míře zastaralosti Vernova a Janečkova textu výše, je otázkou, zda tato verze zachovává jazykové a stylistické zvláštnosti autora Verna či autora překladu Janečka.

V tiráži je uvedeno, že text vychází z textové a obrazové předlohy Radomíra Suchánka (tedy z úpravy nakladatelství Návrat). Poznámkový aparát na konci knihy obsahuje vysvětlivky obtížnějších pojmů a jednotek (stopa, ichtyologie, uzel, sáh; rovněž je přeloženo jméno sluhy Conseile jako „rada“ a Nema jako „nikdo“).

Jules Verne <i>Vingt mille lieues sous les mers</i> <i>Dvacet tisíc mil pod mořem</i> Dobrovský, <i>Podivuhodná putování</i> , 2017 – zhotoveno podle překladu Jaroslava Janečka, textové a obrazové předlohy: Radomír Suchánek (Návrat)	
EXCERPT	OBÁLKA
<p style="text-align: center;">Prchající skalisko</p> Rok 1866 proslul podivuhodnou událostí, doslova nevysvětlitelným úkazem, na který nepochybně dosud nikdo nezapomněl. Kromě	Ilustrace Jiřího Miňovského.
	DOSLOV + PŘEDMLUVA
	Na rubu předních desek: anotace

<p>povyku, jímž byli obyvatelé přístavů vzrušeni a který podráždil i mysl obyvatelstva ve vnitrozemí, pobouřil ten úkaz zejména námořníky. Obchodníci, majitelé lodí, kapitáni, loďaři a evropští i američtí rejdaři, vojenští námořní důstojníci všech zemí, dokonce i vlády různých států obou světadílů byli tím úkazem nanejvýš zaujati.</p>	<p>Ediční poznámka (na začátku knihy) Poznámky (na konci knihy) Na rubu zadních desek: medailonek Julese Verna</p>
<p>Po nějakou dobu se totiž mnohé lodě setkávaly na moři s jakýmsi ohromným předmětem. Dlouhým, větvenovitým, mnohdy fosforeskujícím, objemnějším a rychlejším než velryba.</p>	<p>OBSAH</p>
<p>Zprávy, vztahující se k tomuto úkazu a zaznamenané v různých lodních knihách, spolu dost přesně souhlasily, pokud se týká struktury toho předmětu nebo záhadného tvora. Rychlost nevypočitatelná, překvapující obratnost, život, kterým se zdál být tvor obdařen – zvláštní. Kdyby to byla velryba, předčila by v objemu všechny, které až dosud věda zná. Ani Cuvier, ani Lacepede, ani pan de Duméril, ani pan de Quatrefages by nepřipustili existenci takového netvora – ledaže by jej uviděli vlastníma vědeckýma očima.</p>	<p>DÍL PRVNÍ</p> <p>Prchající skalisko Pro a proti Jak si pán přeje Ned Land Nazdařbůh Plnou parou Velryba neznámého druhu Mobilis in mobili Hněv Neda Landa Pán mořských vod Nautilus Všechno na elektřinu Některá čísla Černá řeka Písemné pozvání Procházka po planině Podmořský les Čtyři tisíce mil pod hladinou Tichého oceánu Vanikoro Torresova úžina Několik dnů na pevnině Blesk kapitána Nema Aegri somnia Korálové království</p> <p>DÍL DRUHÝ</p> <p>Indický oceán Nový návrh kapitána Nema Perla v ceně deseti milionů Rudé moře Arabský tunel Řecké souostroví Středozezemním mořem za čtyřicet osm hodin Záliv Vigo Zmizelá pevnina Podmořské uhelné doly Sargasové moře Vorvani a velryby Ledovce Jižní pól Příhoda, nebo nehoda? Nedostatek vzduchu Od mysu Hoorn až k Amazonce Chobotnice Golfský proud Na 47° 24' šířky a 17° 28' délky Hekatomba Poslední slova kapitána Nema Zachránění Poznámky</p>

Tabulka 6. Peritextové údaje k vydání z roku 2017 (Dobrovský)

5. 3. 2 Překlad Václava Netušila a jeho jazyková úprava z roku 2022

Překlad Václava Netušila vyšel v Albatrosu naposledy roku 1987. Jak je patrné z obsahu ke knize níže, v Netušilově překladu chybí oproti tomu Janečkovu a jeho současným úpravám kapitola *Vorvani a velryby*. Jedná se o epizodu, v níž Nautilus vjede do stáda vorvaňů a velké množství jich pobije, aby před nimi zachránil velryby. Kapitola *Vorvani a velryby* v Janečkově překladu začíná stejně jako kapitola *Ledové pole* Netušilova překladu, Netušil pak ovšem navazuje poslední větou Janečkovy kapitoly *Vorvani a velryby* a pokračuje textem, který v Janečkově překladu nese název *Ledovce*. Můžeme se domnívat, že kapitola byla vypuštěna, protože její začátek je pomalý (začíná delší konverzací protagonistů o velrybách) nebo protože se masakr vorvaňů zdál překladateli příliš brutální. V článku z *Lidovek* s názvem *Verneovky s Burianem* se Ondřej Neff přiklání ke druhé variantě: „Tuhle šílenou scénu už vypustil Václav Netušil z vydání pro Albatros v roce 1969. Přišla mu nechutná a nepřijatelná, jak se domnívám.“¹¹

Je rovněž nutné podotknout, že ani ve francouzštině dosud neexistuje kanonická a kompletní forma textu *Dvaceti tisíc mil pod mořem*, protože nikdy nebyla provedena kolace tří hlavních vydání. To zdůrazňují v sedmém čísle časopisu *Verniana* z let 2014–2015 William Butcher a Frederick Paul Walter (s. 124), kteří nedlouho po sobě publikovali nové anglické překlady románu: první z nich pro britské (2014) a druhý pro americké čtenáře (2010).

The novel published by Jules Hetzel in serial form in the Magasin d'éducation et de récréation in 1869-70 was not the one the author Jules Verne wished to see: the plot, the hero and the "message" had been radically altered. In addition, since then no attempt has been made to collate the different French editions, to make a reasoned choice as regards the variants and so to produce a text that could stand as canonical. The best-known translations into English, finally, cannot be regarded as adequate, since they fail to correspond sufficiently to the French original or to work as literary texts in their own right. (Butcher, 2014–2015, s. 132)

¹¹ https://www.lidovky.cz/domov/verneovky-s-burianem.A080128_000061_ln_noviny_sko

Jak autoři v časopise rovněž uvádějí, původní text překladatele staví před problémy jako jsou faktické i gramatické chyby ve starých francouzských vydáních. (s. 124) Angličtí překladatelé si k reprodukci vybírají zejména verzi originálu z roku 1871, jež se Williamu Butcherovi jeví jako více defektní oproti vydání z let 1869–1870. (s. 133) Verze originálu, z jaké překladatel vycházel, není zmíněna v českých tirážích buďto vůbec, nebo je v nich uveden tento (či podobný) text: *Z francouzského originálu Vingt mille lieues sous les mers, vydaného nakladatelstvím Hetzel et Cie v Paříži.* (Citováno z vydání nakladatele Leda z roku 2022.)

Netušilův překlad názvů kapitol působí oproti upraveným vydáním Janečkova překladu aktuálněji. Například název kapitoly s původním titulem *Quelques chiffres* má následující varianty: *Některé číslice* (Janeček 1911) – *Některá čísla* (Návrat, Dobrovský) – *Několik čísel* (Netušil). Kapitán Nemo v tomto oddílu přibližuje přírodovědci Aronnaxovi ponorku *Nautilus* v číslech. Slovo „některý“ přinejmenším dnes evokuje představu, že v kapitole půjde o nějaký výběr z čísel, proto Netušilův název působí přesněji a jazykově aktuálněji. Netušil aktualizuje také zeměpisné pojmy „Torresův průliv“ a „Zátoka Vigo“ (nikoliv „úžina“ a „záliv“, jak je uvádí Janeček, Návrat i Dobrovský). Mys Horn zůstává v Netušilově překladu se starším pravopisem *Mys Hoorn* (stále po vzoru nizozemštiny, z níž název mysu vychází). Zvláštností Netušilových názvů kapitol je to, že kapitoly s latinským a řeckým názvem překládá do češtiny – *Chorobné sny* (Aegri somnia), *Krveprolití* (Hekatomba). Netušil připojuje větší množství poznámek pod čarou, nejspíš proto, že edice Albatrosu byly určeny dětem a měly tedy mít vzdělávací funkci.

<p>Jules Verne</p> <p><i>Vingt mille lieues sous les mers</i></p> <p><i>Dvacet tisíc mil pod mořem</i></p> <p>Albatros, <i>Podivuhodné cesty</i>, 1987 – překlad Václav Netušil</p>	
EXCERPT	OBÁLKA
<p style="text-align: center;">KAPITOLA I</p> <p style="text-align: center;">Prchající skalisko</p> <p>Rok 1866 se proslavil podivnou událostí, nevysvětleným a nevysvětlitelným jevem, na který patrně dosud nikdo nezapomněl. Pověsti, jež se rozléty mezi lidem z přístavů a vzrušily i</p>	<p>Neuville a Riou, původní il. ze strany 116</p>
	DOSLOV + PŘEDMLUVA
	<p>Anotace na přední záložce.</p> <p>“Výslovnost cizích slov” (na konci knihy)</p>
	OBSAH

<p>veřejnost daleko ve vnitrozemí, zneklidnily nejvíc námořníky. O záhadný jev se zajímali hlavně obchodníci, loďaři, lodní kapitáni, evropští i američtí rejdaři, důstojníci válečného loďstva všech zemí a po nich i vlády různých států na obou pevninách.</p> <p>V poslední době se totiž několik lodí setkalo na moři s „obrovskou věcí“, s dlouhým vřetenovitým tělesem, které někdy světélkovalo a bylo mnohem větší a rychlejší než velryba.</p> <p>Zprávy o tomto jevu, zanesené do různých lodních deníků, shodovaly se dost přesně v popisu tvaru onoho předmětu, jeho nevypočitatelné rychlosti, překvapivých pohybů a zdánlivě úplně zvláštní životnosti. Jestliže to byl nějaký kytovec*, pak svou velikostí předčil všechny, které věda až dosud popsala. Ani Cuvier, ani Lacepède, ani Duméril, ani Quatrefages** by byli nepřipustili existenci takového netvora – ledaže by ho spatřili vlastníma vědeckýma očima.</p> <p>* Kytovci jsou mořští savci; patří mezi ně velryby, vorvaň, delfin atd.</p> <p>** G. Cuvier (1769–1832), E. de Lacepède (1756–1825), H. A. Duméril (1812–1870) a Quatrefages de Bréau (1810–1892) byli francouzští přírodovědci.</p>	<p>DÍL PRVNÍ</p> <p>I – Prchající skalisko II – Pro a proti III – Jak je panu profesorovi libo IV – Ned Land V – Nazdarbůh VI – Plnou parou VII – Velryba neznámého druhu VIII – Mobilis in mobili IX – Hněv Neda Landa X – Vládce vod XI – <i>Nautilus</i> XII – Všechno elektřinou XIII – Několik čísel XIV – Černá řeka XV – Písemné pozvání XVI – Procházka podmořskou plání XVII – Podmořský les XVIII – Osmnáct tisíc kilometrů Tichým oceánem XIX – Vanikoro XX – Torresův průliv XXI – Několik dní na zemi XXII – Blesk kapitána Nema XXIII – Chorobné sny XXIV – Korálové království</p> <p>DÍL DRUHÝ</p> <p>I – Indický oceán II – Nový návrh kapitána Nema III – Perla za deset milionů IV – Rudé moře V – Arabský tunel VI – Řecké souostroví VII – Středozezním mořem za osmačtyřicet hodin VIII – Zátoka Vigo IX – Potopená pevnina X – Podmořské uhelné doly XI – Sargasové moře XII – Ledové pole XIII – Jižní pól XIV – Příhoda nebo nehoda XV – Nedostatek vzduchu XVI – Od mysu Hoorn k Amazonce XVII – Chobotnice XIII – Golfský proud XIX – Na 47° 24' severní šířky a 17° 28' západní délky XX – Krveprolití XXI – Poslední slova kapitána Nema XXII – Závěr</p> <p>VÝSLOVNOST CIZÍCH SLOV</p>
--	--

Tabulka 7. Peritextové údaje k vydání z roku 1987 (Albatros)

Překlad Václava Netušila v jazykové úpravě od Ledy

V jazykově upraveném vydání od Ledy není uvedeno, z jaké verze Netušilova překladu vychází, ale lze předpokládat, že z té poslední z roku 1987. I v úpravě od Ledy, stejně jako v její předloze od Albatrosu, chybí kapitola *Velryby a vorvani*. Vydání z roku 2022 obsahuje méně poznámek pod čarou (viz chybějící vysvětlivka termínu *kytovci* v úryvku ze začátku knihy). Tento rozdíl nejspíš plyne ze snadnějšího přístupu k informacím ve 21. století.

Jules Verne <i>Vingt mille lieues sous les mers</i> <i>Dvacet tisíc mil pod mořem</i> Leda, 2022 – překlad Václav Netušil, upravené vydání	
EXCERPT	OBÁLKA
KAPITOLA I Prchající skalisko	Ilustrace Štěpánky Jislové.
<p>Rok 1866 se proslavil podivnou událostí, nevysvětlitelným a nevysvětlitelným jevem, na který patrně dosud nikdo nezapomněl. Pověsti, jež se rozléty mezi lidmi z přístavů a vzrušily i veřejnost hluboko ve vnitrozemí, zneklidnily nejvíc námořníky. O záhadný jev se zajímali hlavně obchodníci, loďaři, lodní kapitáni, evropští i američtí rejdaři, důstojníci válečného loďstva snad všech zemí na světě a po nich i vlády nejrůznějších států na obou pevninách.</p> <p>V poslední době se totiž několik lodí setkalo na moři s „obrovskou věcí“, s dlouhým vřetenovitým tělesem, které někdy světélkovalo a bylo mnohem větší a rychlejší než velryba.</p> <p>Zprávy o tomto jevu, zanesené do různých lodních deníků, se dost přesně shodovaly v popisu tvaru onoho předmětu, jeho nevypočitatelné rychlosti, překvapivých pohybů a zdánlivě zcela zvláštní životnosti. Jestliže to byl nějaký kytovec, pak svou</p>	DOSLOV + PŘEDMLUVA
	Anotace na zadních deskách (jiná než na záložce vydání Albatrosu z roku 1987). “Výslovnost cizích slov”
	OBSAH
	DÍL PRVNÍ I Prchající skalisko II Pro a proti III Jak je panu profesorovi libo IV Ned Land V Nazdařbůh VI Plnou parou VII Velryba neznámého druhu VIII Mobilis in mobili IX Hněv Neda Landa X Vládce vod XI <i>Nautilus</i> XII Všechno elektrinou XIII Několik čísel XIV Černá řeka XV Písemné pozvání XVI Procházka podmořskou plání XVII Podmořský les XVIII Osmnáct tisíc kilometrů Tichým oceánem XIX Vanikoro XX Torresův průliv XXI Několik dní na zemi XXII Blesk kapitána Nema XXIII Chorobné sny XXIV Korálové království
	DÍL DRUHÝ I Indický oceán

<p>velikostí předčil všechny, které věda až dosud popsala. Ani Cuvier, ani Lacepède, ani Duméril, ani Quatrefages* by existenci takového tvora nepřipustili – ledaže by ho spatřili na vlastní vědecké oči.</p> <p>* G. Cuvier (1769–1832), E. de Lacepède (1756–1825), H. A. Duméril (1812–1870) a Quatrefages de Bréau (1810–1892) byli francouzští přírodovědci.</p>	<p>II Nový návrh kapitána Nema III Perla za deset milionů IV Rudé moře V Arabský tunel VI Řecké souostroví VII Středozemním mořem za osmačtyřicet hodin VIII Zátoka Vigo IX Potopená pevnina X Podmořské uhelné doly XI Sargasové moře XII Ledové pole XIII Jižní pól XIV Příhoda nebo nehoda XV Nedostatek vzduchu XVI Od mysu Horn k Amazonce XVII Chobotnice XVIII Gofský proud XIX Na 47° 24' severní šířky a 17° 28' západní délky XX Krveprolití XXI Poslední slova kapitána Nema XXII Závěr</p> <p>VÝSLOVNOST CIZÍCH SLOV</p>
---	--

Tabulka 8. Peritextové údaje k vydání z roku 2022 (Leda)

5. 3. 3 Ilustrace, edice, název

Počet ilustrací v českých vydáních nebývá kompletní. Při zběžném srovnání lze zjistit, že chybí zejména stejně laděné ilustrace (například podobné obrázky lodí ze začátku knihy). Konkrétně se v žádném z českých vydání neobjevuje například ilustrace vorvaně, kterou lze najít na straně 336 volně dostupné verze originálu z roku 1871 na stránkách Bibliothèque nationale de France¹². Neobsahuje ji ani vydání *Dvacet tisíc mil pod mořem* od Ledy, které je co do počtu ilustrací vcelku bohaté, a to nejspíš z toho důvodu, že chybí celá kapitola *Velryby a vorvani*.

Vydavatelské edice, v nichž Jules Verne vychází, lze opět kategorizovat podle Risterucci-Roudnický. Většinu edic obsahujících Vernovy romány, lze zařadit do kategorie prestižních kolekcí, které představují díla univerzálně považovaná za klasická bez zaměření na jednu konkrétní jazykovou oblast (*Collections acculturantes – Collections prestigieuses*). (s. 21) Jako zástupce této kategorie můžeme jmenovat brněnský Návrat (který se věnoval i produkci děl Karla Maye), žalovické nakladatelství Vybíral (zde ale konkrétně román *Dvacet tisíc mil pod mořem* nevyšel, nakladatel se zaměřuje také na produkci domácí

¹² <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8600258f/f432.planchecontact>; publikace je dostupná rovněž na stránkách Project Gutenberg: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/54873/pg54873-images.html>

literatury – český skautský komiks) i edice nakladatele Dobrovský. Leda vydala *Dvacet tisíc mil pod mořem* jako jedinou verneovku v edici *Nejčtenější knihy světa* obsahující významné tituly přeložené z vícero jazyků (zejména angličtiny a francouzštiny – *Pýcha a předsudek*, *Dáma s kaméliemi* a jiné).

Název zkoumaného románu se v českých vydáních neproměňuje, až na jediný případ: *Tribun* v něm uvádí číslici 20 000, v této podobě se název objevuje i v některých adaptacích (například *20 000 pod mořem* od vydavatele Fragment z roku 2001 autorky Clementiny Coppiniové).

6 Případová studie – *Dvacet tisíc mil pod mořem*

6. 1 Srovnání úryvků ze začátku knihy

V této kapitole budou přiblíženy změny, k nimž došlo v jazykových úpravách Janečkova i Netušilova překladu, k analýze byl vybrán úryvek z úvodní části knihy (viz tabulky výše) a dále část textu ze strany 99 Janečkova překladu z roku 1911.

Janečkův překlad v úpravě Návratu a Dobrovského

Protože do překladu díla vstupuje rovněž osobnost překladatele – jeho sociální, kulturní a politické zakotvení, které bývá spjato s určitým historickým obdobím – musejí vznikat stále nové překlady. (Risterucci-Roudnicky, 2008, s. 60) Pro čtenáře, který nezná jazyk originálu, nahrazuje jazyk překladatele jazyk autora. (s. 57)

O J. Vernovi a jeho próze pojednávají první a druhá kapitola této práce v souvislosti s dobovými názory kritiků a Vernovým vlivem na vývoj světové science fiction, proto se mu na tomto místě již blíže věnovat nebudeme. Jaroslav Immanuel Janeček (1870–1953) byl učitelem, novinářem, překladatelem z francouzštiny, ruštiny, angličtiny, mystikem a duchovním swedenborgiánské Nové církve křesťanské.¹³ Z verneovek přeložil pouze román *Dvacet tisíc mil pod mořem* pro nakladatelství Josefa R. Vilímka. Návrat jeho překlad volí k opakovanému vydání, jelikož se má podle slov zakladatele nakladatelství Radomíra Suchánka jednat „o „návrat“ ke starým románům v původní podobě a stylu“.¹⁴ O autorovi jazykové úpravy, který vystupuje pod pseudonymem¹⁵ Petr Dorňák (1955), lze dohledat následující informace: Kulturní a reklamní redaktor, recenzent, jazykový korektor, překladatel, hudební novinář a publicista, historik rocku, hudebník, autor dobrodružné beletrie z prostředí Divokého západu¹⁶. Zdeněk Tomáš (1940) je redaktorem vydání od nakladatele Dobrovský, které vychází z úpravy Návratu. Z. Tomáš je zejména překladatel knih z ruštiny, například některých Čechovových děl.¹⁷

Nyní si přiblížme, k jakým textovým úpravám došlo při přetváření Janečkova jazyka pro soudobé čtenáře. Pro srovnání uvádíme také originál z roku 1871 ze stránek Bibliothèque nationale de France.

¹³ <https://www.knihovny.cz/Record/auth.AUT10-000013392>

¹⁴ <https://www.antikvariatnavrat.cz/>

¹⁵ https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_Gratias

¹⁶ <https://tech.knihovny.cz/Record/auth.AUT10-000046527>

¹⁷ <http://databaze.obecprekladatelu.cz/databaze/T/TomasZdenek.htm>

L'année 1866 fut marquée par un événement bizarre, un phénomène inexplicable et inexplicable que personne n'a sans doute oublié. Sans parler des rumeurs qui agitaient les populations des ports et surexcitaient l'esprit public à l'intérieur des continents, les gens de mer furent particulièrement émus. Les négociants, armateurs, capitaines de navires, skippers et masters de l'Europe et de l'Amérique, officiers des marines militaires de tous pays, et, après eux, les gouvernements des divers États des deux continents, se préoccupèrent de ce fait au plus haut point.¹⁸

Vilímek 1911	Návrat 2003	Dobrovský 2017
<p>Rok 1866. proslul podivuhodnou událostí, úkazem nevysvětlitelným, kterýž nepochybně jest ještě v dobré paměti. Kromě povyku, jímž obyvatelé přístavů byli vzrušeni a jenž podráždil i mysl obecnstva uvnitř pevniny, úkaz ten pobouřil zejména námořníky! Obchodníci, majitelé lodí, kapitáni, loďaři a patroni evropští i američtí, vojenští námořní důstojníci všech zemí, ba i vlády různých států obou světů byli úkazem tím svrchovaně zaujati!</p>	<p>Rok 1866 proslul podivuhodnou událostí, doslova nevysvětlitelným úkazem, který je nepochybně ještě ve velmi dobré paměti. Kromě povyku, jímž obyvatelé přístavů byli vzrušeni a který podráždil i mysl obyvatelstva uvnitř pevniny, pobouřil ten úkaz zejména námořníky. Obchodníci, majitelé lodí, kapitáni, loďaři a rejdaři evropští i američtí, vojenští námořní důstojníci všech zemí, dokonce i vlády různých států obou světadílů byli tím úkazem svrchovaně zaujati.</p>	<p>Rok 1866 proslul podivuhodnou událostí, doslova nevysvětlitelným úkazem, na který nepochybně dosud nikdo nezapomněl. Kromě povyku, jímž byli obyvatelé přístavů vzrušeni a který podráždil i mysl obyvatelstva ve vnitrozemí, pobouřil ten úkaz zejména námořníky. Obchodníci, majitelé lodí, kapitáni, loďaři a evropští i američtí rejdaři, vojenští námořní důstojníci všech zemí, dokonce i vlády různých států obou světadílů byli tím úkazem nanejvýš zaujati.</p>

Tabulka 9. Úryvek ze začátku Janečkova překladu a úpravy nakladatelů Návrat a Dobrovský

Z tohoto úryvku lze odcitovat jednotlivé úpravy vzniklé z potřeby zbavit text archaismů: změna řadové číslovky letopočtu na číslovku základní, aktualizace archaických tvarů (*kterýž, jest*) a inverzí (*úkaz ten*). Těmito jevy se redaktor Zdeněk Tomáš už obvykle nemusel zabývat, protože již prošly Dornákovou úpravou. Obecně lze říci, že v případě dalších změn

¹⁸ <https://www.gutenberg.org/cache/epub/54873/pg54873-images.html>
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8600258f/f432.planchecontact>

je Dorňák střídmejší než Tomáš a tolik si nedovoluje od původního překladu odklonit. Zvláštní je v Dorňákově úpravě nahrazení vztažného zájmena v sousloví *jenž podráždil i mysl obecenstva zájmenem který*. Tato oprava se naopak zdá nadbytečná, přebírá ji ovšem i druhý redaktor. Ani jeden z autorů jazykové úpravy v tomto prvním úseku výrazně nezasahuje do syntaktické struktury vět a ponechávají ji takovou, jak ji diktuje autor starého překladu. Dalo by se přitom uvažovat o jejím zpřehlednění například v případě druhé věty, která je vlivem struktury francouzského originálu obtížněji čitelná už v Janečkově překladu (srov. Netušilova verze níže). Změna slovosledu vzhledem k aktuálně větnému členění by byla rovněž žádaná v poslední větě (opět viz Netušil). Ani jeden z redaktorů nijak nenahrazuje výrazy *povyk, vzrušení, podráždil* či *pobouřil*, jejichž intenzitou by se dalo hlouběji zabývat. To by ovšem spíše bylo úkolem překladatele než redaktora, proto by zajisté k podobným problémům muselo být přihlédnuto, pokud by vznikala zcela nový překlad.

Jak již bylo řečeno, Tomáš si dovoluje od původního znění více odklonit, snad také proto, že už vychází z jedné jazykové úpravy. Oproti Dorňákovi nahrazuje knižní výrazy jako „svrchované“ nebo spojení „je ve velmi dobré paměti“. Frázi „uvnitř pevniny“ kondenzuje na pojem „vnitrozemí“, což je asi o něco blíže současnému českému úzu. Upozornit lze také na vykřičníky ve starém překladu k podržení dramatičnosti úvodních odstavců dobrodružné knihy. V originálu z roku 1871 vykřičníky nejsou, ale není vyloučeno, že překladatel v 19. st. (kdy překlad vznikl poprvé) pracoval s jinou dostupnou verzí.

Překlad Václava Netušila a jeho úprava od Ledy

Václav Netušil (1909–1981) byl učitel, redaktor, překladatel z francouzštiny a první ředitel vydavatelství SNDK (později Albatros), který se věnoval převážně překladu děl Julese Verna.¹⁹ Z nejznámějších verneovek přeložil kromě *Dvaceti tisíc mil pod mořem* také například *Cestu kolem světa za osmdesát dní*, *Dva roky prázdnin* nebo *Cestu do středu Země* (viz příloha č. 2). V tiráži vydání od Ledy je jako redaktorka uvedená Mgr. Magdalena Wagnerová (1960), česká spisovatelka a redaktorka.²⁰

Albatros 1987	Leda 2022
Rok 1866 se proslavil podivnou událostí, nevysvětleným a nevysvětlitelným jevem, na	Rok 1866 se proslavil podivnou událostí, nevysvětleným a nevysvětlitelným jevem, na

¹⁹ <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/vaclav-netusil-38414>

²⁰ <https://www.databazeknih.cz/zivotopis/magdalena-wagnerova-2012>

<p>který patrně dosud nikdo nezapomněl. Pověsti, jež se rozlétly mezi lidem z přístavů a vzrušily i veřejnost daleko ve vnitrozemí, zneklidnily nejvíc námořníky. O záhadný jev se zajímali hlavně obchodníci, loďaři, lodní kapitáni, evropští i američtí rejdaři, důstojníci válečného loďstva všech zemí a po nich i vlády různých států na obou pevninách.</p> <p>V poslední době se totiž několik lodí setkalo na moři s „obrovskou věcí“, s dlouhým vřetenovitým tělesem, které někdy světélkovalo a bylo mnohem větší a rychlejší než velryba.</p> <p>Zprávy o tomto jevu, zanesené do různých lodních deníků, shodovaly se dost přesně v popisu tvaru onoho předmětu, jeho nevypočitatelné rychlosti, překvapivých pohybů a zdánlivě úplně zvláštní životnosti. Jestliže to byl nějaký kytovec*, pak svou velikostí předčil všechny, které věda až dosud popsala. Ani Cuvier, ani Lacepède, ani Duméril, ani Quatrefages** by byli nepřipustili existenci takového netvora – ledaže by ho spatřili vlastníma vědeckýma očima.</p> <p>* Kytovci jsou mořští savci; patří mezi ně velryby, vorvaň, delfin atd. ** G. Cuvier (1769–1832), E. de Lacepède (1756–1825), H. A. Duméril (1812–1870) a Quatrefages de Bréau (1810–1892) byli francouzští přírodovědci.</p>	<p>který patrně dosud nikdo nezapomněl. Pověsti, jež se rozlétly mezi lidmi z přístavů a vzrušily i veřejnost hluboko ve vnitrozemí, zneklidnily nejvíc námořníky. O záhadný jev se zajímali hlavně obchodníci, loďaři, lodní kapitáni, evropští i američtí rejdaři, důstojníci válečného loďstva snad všech zemí na světě a po nich i vlády nejrůznějších států na obou pevninách.</p> <p>V poslední době se totiž několik lodí setkalo na moři s „obrovskou věcí“, s dlouhým vřetenovitým tělesem, které někdy světélkovalo a bylo mnohem větší a rychlejší než velryba.</p> <p>Zprávy o tomto jevu, zanesené do různých lodních deníků, se dost přesně shodovaly v popisu tvaru onoho předmětu, jeho nevypočitatelné rychlosti, překvapivých pohybů a zdánlivě zcela zvláštní životnosti. Jestliže to byl nějaký kytovec, pak svou velikostí předčil všechny, které věda až dosud popsala. Ani Cuvier, ani Lacepède, ani Duméril, ani Quatrefages* by existenci takového tvora nepřipustili – ledaže by ho spatřili na vlastní vědecké oči.</p> <p>* G. Cuvier (1769–1832), E. de Lacepède (1756–1825), H. A. Duméril (1812–1870) a Quatrefages de Bréau (1810–1892) byli francouzští přírodovědci.</p>
---	--

Tabulka 10. Úryvek ze začátku Netušilova překladu a úpravy nakladatelství Leda

K analýze Netušilova překladu byl vybrán delší úryvek, jelikož jazykových úprav je zde o něco méně než v případě Janečkova překladu. Zdá se, že jde buďto o vylepšující změny Netušilova překladu, které se zdají být do určité míry inspirované redaktorčíným jazykovým citem (například *různých států na obou pevninách* → *nejrůznějších států na obou pevninách*; *vlastníma vědeckýma očima* → *na vlastní vědecké oči, úplně zvláštní* → *zcela zvláštní*), nebo o vypuštění archaismů (nahrazení plusquamperfekta minulým časem *by byli nepřipustili* → *by nepřipustili*). Poznámka Levého o rychlosti zastarávání překladu tedy platí i zde, ačkoliv Netušilův překlad v této podobě vyšel před méně než čtyřiceti lety.

6. 2 Srovnání úryvků ze strany 99

Jelikož přístup redaktorů k úpravě překladu se mohl během práce na knize proměnit, přistoupíme v této části ke zkoušce 99. strany, již poprvé popsal britský spisovatel Madox Ford. Ford doporučuje posuzovat kvalitu románu a případný zájem o jeho přečtení podle strany 99. Lucy Manganová se v článku pro Guardian domnívá, že Madoxovo doporučení může fungovat dobře, jelikož v této části knihy už většinou bývají postavy románu dostatečně představené, děj se začíná nějakým způsobem vyvíjet, ale bývá ještě příliš brzy na odhalení zápletky.²¹

Jelikož knihy, které zde porovnáváme, mají jinou grafickou úpravu a na straně 99 rozdílný obsah, výběr úryvku se řídí podle strany 99 Janečkova překladu z roku 1911. Jde o část textu z konce 14. kapitoly *Černá řeka*. Shodou okolností jde o text v přímé řeči, proto je v tomto úryvku možné poukázat také na to, jak se redakční přístup liší v dialogích.

Janečkův překlad

—*Eh bien, ami Conseil, dit le harponneur, se penchant sur la vitre du panneau, voici des variétés qui passent!*

—*Oui! des poissons, s'écria Conseil. On se croirait devant un aquarium!*

—*Non, répondis-je, car l'aquarium n'est qu'une cage, et ces poissons-là sont libres comme l'oiseau dans l'air.*

—*Eh bien, ami Conseil, nommez-les donc, nommez-les donc! disait Ned Land.*

—*Moi, répondit Conseil, je n'en suis pas capable! Cela regarde mon maître!»*

²¹ <https://www.theguardian.com/books/2010/sep/27/page-99-test-book>

Et en effet, le digne garçon, classificateur enragé, n'était point un naturaliste, et je ne sais pas s'il aurait distingué un thon d'une bonite. En un mot, le contraire du Canadien, qui nommait tous ces poissons sans hésiter.

Vilímek 1911	Návrat 2003	Dobrovský 2017
<p>„Nuže, příteli Conseile,“ pravil harpunář, ukazuje na okno ve stěně, „podívejte se, jak ty vaše odrůdy utíkají!“ „Ano, tot' jsou ryby!“ zvolal Conseil. „Člověk by myslil, že stojí před akváriem!“ „Nikoliv,“ odvětil jsem, „neboť akvárium jest jen jakási klec, kdežto ty ryby tam jsou svobodny, jako ve vzduchu pták.“ „Nuže, příteli Conseile, jmenujte je tedy! Jmenujte je tedy!“ pobízel Ned Land. „Já?“ odvětil Conseil, „k tomu nejsem povolán, to náleží mému pánu!“ A opravdu, tento hodný chlapík, ač obratný třídítel, nebyl nikterak přírodopiscem, a nevím, dovedl-li rozeznati tuňáka od lupice. Jedním slovem byl to pravý opak Kanad'ana, kterýž jmenoval všechny ryby bez obtíží.</p>	<p>„Nuže, příteli Conseili,“ pravil harpunář a ukazoval na okno ve stěně, „podívejte se, jak ty vaše odrůdy utíkají!“ „Ano, to jsou ryby!“ zvolal Conseil. „Člověk by myslel, že stojí před akváriem!“ „Nikoliv,“ odvětil jsem, „neboť akvárium je jen jakási klec, kdežto ty ryby tam jsou svobodné jako pták ve vzduchu.“ „Nuže, příteli Conseili, jmenujte je tedy!“ pobízel Ned Land. „Já?“ odvětil Conseil, k tomu nejsem povolán, to náleží mému pánovi!“ A opravdu, tento hodný chlapík, i když obratný třídítel, nebyl vůbec přírodopisec, a nevím, jestli dovedl rozeznat tuňáka od lupice. Jedním slovem byl to pravý opak Kanad'ana, který jmenoval všechny ryby bez obtíží.</p>	<p>„Nuže, příteli Conseili,“ pravil harpunář a ukazoval na okno ve stěně, „podívejte se, jak ty vaše odrůdy utíkají!“ „Ano, to jsou ryby!“ zvolal Conseil. „Člověk by myslel, že stojí před akváriem!“ „Nikoliv,“ odvětil jsem, „neboť akvárium je jen jakási klec, kdežto tyto ryby jsou svobodné jako pták ve vzduchu.“ „Nuže, příteli Conseili, jmenujte je tedy!“ pobízel Ned Land. „Já?“ odvětil Conseil, k tomu nejsem povolán, to náleží mému pánovi!“ A opravdu, tento hodný chlapík, i když obratný třídítel, nebyl vůbec přírodopisec, a nevím, jestli dovedl rozeznat tuňáka od lupiče. Jedním slovem, byl to pravý opak Kanad'ana, který pojmenoval všechny ryby bez obtíží.</p>

Tabulka 11. Úryvek ze str. 99 Janečkova překladu a jazykové úpravy nakladatelů Návrat a Dobrovský

I v této ukázce proběhly změny spojené s archaičností původního překladu (*tot' → to, myslil → myslel, jest → je, přírodopiscem → přírodopisec, dovedl-li rozeznati → dovedl rozeznat,*

inverze – *ve vzduchu pták*, nahrazení starších výrazů *ač, nikterak* a tvaru přechodníku *ukazuje* → *a ukazoval*). Zajímavé je, že starý překlad uvádí jméno sluhy Conseile v oslovení podle vzoru pán, nikoliv podle vzoru muž. Opět se setkáváme s většími zásahy u redaktora Tomáše (*ty ryby tam jsou svobodné* → *tyto ryby jsou svobodné*). Oba redaktori ponechávají starší kolorit v přímé řeči (*Nuže, přáteli...*). V Tomášově úpravě došlo k neporozumění názvu ryby *lupice* (ve francouzském originálu *une bonite*) a došlo k jeho záměně za *lupiče*. Vzhledem ke vzdělávacímu účelu textu je tato chyba problematická. Signalizuje rovněž, že přinejmenším v případě pozdější jazykové úpravy vůbec nedošlo ke konfrontaci s originálem. Nutno podotknout, že ani překlad názvu ryby jako *lupice* není vhodný, jelikož jde o starší označení candáta, tedy dokonce sladkovodní ryby (v knize jde samozřejmě o ryby mořské, které si protagonisté prohlížejí z ponorky, ač se kapitola nazývá *Černá řeka*). Janeček se zde pokusil o substituci a zdomácnění (případně zintenzivnění nadsázky), tato volba ale není (přinejmenším podle dnešní překladové normy) vzhledem ke vzdělávacímu charakteru textu žádoucí. Janečkův překlad se i zde drží na úkor čtivosti textu příliš doslova originálu. Netušilovi se v překladu níže daří více odpoutat od vlivu francouzské větné stavby (srov. dvě poslední věty Netušilova překladu úryvku s Janečkovým).

Netušilův překlad

Albatros 1987	Leda 2022
„Podívej, Conseili, tady právě kolem nás plují ty tvoje druhy,“ řekl harpunář, nakláněje se k okenní tabuli.	„Podívej, Conseili, tady právě kolem nás plují ty tvoje druhy,“ řekl harpunář, a nakláněl se k okenní tabuli.
„Ano, ryby!“ zvolal Conseil. „Člověk si tu připadá jako v akváriu!“	„Ano, ryby!“ zvolal Conseil. „Člověk si tu připadá jako v akváriu!“
„Ne,“ odporoval jsem. „Akvárium je jen vězení, ale tyto ryby tu jsou volné jako ptáci ve vzduchu.“	„Ne,“ odporoval jsem. „Akvárium je jen vězení, ale tyhle ryby jsou volné jako ptáci ve vzduchu.“
„Nuže, Conseili, jmenuj mi je!“ řekl Ned Land.	„Nuže, Conseili, pojmenuj mi je!“ řekl Ned Land.
„To já nedovedu,“ odpověděl Conseil. „To už se týká pana profesora.“	„To já nedovedu,“ odpověděl Conseil. „To už se týká pana profesora.“
Ten hodný chlapec byl opravdu jen zanícený klasifikátor, ale žádný přírodovědec. Nevím, zda by byl rozeznal	Ten hodný chlapec byl opravdu jen zanícený klasifikátor, ale žádný přírodovědec. Nevím, zda by byl rozeznal

tuňáka obecného od tuňáka pruhovaného. Byl prostě pravým opakem Kanad'ana, který nazýval všechny ryby bez váhání jménem.	tuňáka obecného od tuňáka pruhovaného. Byl prostě pravým opakem Kanad'ana, který nazýval všechny ryby bez váhání jménem.
---	---

Tabulka 12. Úryvek ze str. 99 Netušilova překladu a jazykové úpravy nakladatele Leda

M. Wagnerová opět do textu zasahuje o něco méně než redaktoři z nakladatelství Návrat a Dobrovský. Zbavuje text archaického přechodníku, ale plusquamperfektum zde na rozdíl od prvního úryvku ponechává. Netušilův překlad je oproti Janečkovu překladu terminologicky věrnější (název ryby *une bonite* překládá jako *tuňák pruhovaný*). Janeček originál místy vylepšuje (překládá knižněji), zatímco Netušil se více drží zpátky: *tady právě kolem nás plují ty tvoje druhy* (Netušil) / *jak ty vaše odrůdy utíkají* (Janeček). Můžeme se domnívat, že Janeček se touto tendencí nechává občas svést proto, že na přelomu 19. a 20. st. neexistovaly podrobnější studie o Vernově díle ani obecně o žánru science fiction. Na tomto místě lze připomenout, že každý normativní (klasický) překlad „si uchovává svou platnost jen v jedné jazykové a kulturně jednotné epoše, pokud totiž je této době jazykově a interpretačně přiměřený.“ (Levý, 2012, s. 95)

6. 3 Obecné shrnutí o současných vydáních překladů románu *Dvacet tisíc mil pod mořem*

Od roku 1953 nevznikl ani jeden nový český překlad románu *Dvacet tisíc mil pod mořem* a pořízeny nebyly ani nové převody dalších významných Vernových titulů (viz příloha č. 3). Dnešní čtenáři si mohou *Dvacet tisíc mil pod mořem* přečíst pouze ve více než sto let starém překladu Jaroslava Janečka a více než padesát let starém překladu Václava Netušila. Ačkoliv někteří současní nakladatelé vydávají tyto texty v nových jazykových úpravách, zejména Janečkův překlad staví redaktory před problém související s proměnami, jimiž čeština prošla za uplynulé století od jeho prvního vydání. Pro Janečka byl v době vzniku překladu nový i Vernův žánr, o němž se ve Francii i ve světě psalo ještě velmi málo.

Překlad Václava Netušila se zapsal do povědomí čtenářů v době, kdy větší množství zahraniční literatury podléhalo cenzuře, ale Verne, jako jeden z povolených autorů, mohl vycházet nepřetržitě (viz Česká recepcce). Po bližší analýze se z dnešního hlediska zdá Netušilův překlad stále funkční, ačkoliv rovněž vykazuje známky zastarávání. Je také škoda, že Netušil z knihy vynechal celou jednu kapitolu, ačkoliv tato výpustka nemusela být

záměrem a mohla vzniknout, pokud překladatel nepracoval s kompletní verzí francouzského originálu.

Nakladatel Dobrovský k jazykové úpravě přistoupil tak, že se rozhodl vyjít z jazykové úpravy jiného nakladatele bez přihlídnutí k originálu. To přináší jistá úskalí, jelikož může docházet k omylům způsobeným podobností slov či opakováním nedostatků starého překladu (a to zejména pokud na tento překlad nahlížíme z pohledu současné překladové normy). Takto vzniklých chyb nalezneme v úpravách více, pokud v knize namátkou listujeme. Na straně 18 Janečkova překladu dochází například k převrácení významu celé jedné věty:

Ce digne animal se laissera prendre dans les mers d'Europe,—pour mon agrément personnel,—et je ne veux pas rapporter moins d'un demi-mètre de sa hallebarde d'ivoire au Muséum d'histoire naturelle.» (Verne, 1871)

Toto ctihodné zvíře snad dá se – k mému nemalému potěšení – viděti v mořích Evropy a já netoužím přinést ani půl metru z jeho kostěné halapartny do Musea věd přírodních. (Janeček, 1911)

Toto ctihodné zvíře snad dá se – k mému nemalému potěšení – viděti v mořích Evropy a já netoužím přinést ani půl metru z jeho kostěné halapartny do Musea věd přírodních. (Návrat, 2003)

Tato chyba se opakuje rovněž v úpravě Zděňka Tomáše. Netušil řeší správně: *a já nechci přinést do Přírodovědeckého muzea méně než půl metru jeho slonovinového kopí.*

Autoři úprav mohou pod vlivem starých překladů v textech ponechávat výrazy a spojení, které by překladatel držící se pravidel dnešní překladové normy s velkou pravděpodobností nepoužil (viz např. *ty ryby tam, svrchovaně zaujati* – Návrat, 2003). To se týká i jazykové úpravy novějšího překladu Václava Netušila, v níž redaktorka přistupuje nejednotně k nahrazování plusquamperfekta. Také rozdíly tykání/vykání by dnešní překladatel mohl řešit jinak (viz tabulka č. 11 a 12 výše: vykání v Janečkově překladu a jeho ponechání v současných jazykových úpravách na místech, kde Netušil volí tykání). Namátkou je možné najít i další terminologické odlišnosti. Na straně 19 Janečkova překladu (třetí kapitola) oznamuje hlavní hrdina Aronnax svému sluhovi, že se chystá na dlouhou

cestu po moři. Sluha Conseil se pána ptá, jak je třeba zajistit všechn jeho majetek v době jeho nepřítomnosti. Dotazuje se také na zvíře, které Aronnax vlastní:

Et le babiroussa vivant de monsieur? (1871)

A pánův živý vepř jelenovitý? (Janeček, 1911)

A pánův živý jelenový vepř? (Návrat, 2003)

Redaktor Návratu pod vlivem starého překladu ponechal název zvířete stejný jako v 19. st. a problém vyřešil pouze inverzí a nahrazením starší koncovky -ovitý. Srov. řešení Netušila: *A co babirusa *, pana profesora? (*Babirusa celebeská je druh příbuzný divokému praseti).* Lze předpokládat že s dnešními zdroji by tento omyl v překladu nevznikl.

Po bližším porovnání jazykových úprav můžeme vyvodit závěr, že kvalita verzeovek v češtině by výrazně stoupla, pokud by díla byla přeložena nově, a to nejen kvůli zastarávání překladu, ale rovněž vzhledem k faktické a obsahové neucelenosti existujících českých překladů a jejich jazykových úprav. To je samozřejmě pro nakladatele nákladný a náročný postup, a proto si vybírají k publikaci již vyhotovené staré překlady. Vzhledem k rychlému vývoji národního jazyka a historické podmíněnosti překladu (Levý, 2012, s. 46, 95) se pak k opětovnému vydání spíše nabízí novější Netušilův překlad, ačkoliv i ten již vykazuje známky zastarávání (a v případě *Dvaceti tisíc mil pod mořem* není obsahově kompletní). Výběr starých překladů z 19. st. lze pochopit jako lákavou marketingovou strategii, ale podrobit je jazykové úpravě se nejeví jako nejvhodnější řešení, jelikož bez přihlédnutí k originálu může v procesu úprav docházet k vytváření nových faktických chyb nebo přebírání prvků překladové normy minulých období.

Závěr

Díla Julese Verna, jakožto jednoho z nejpřekládanějších francouzských autorů a průkopníka literatury science fiction, čelila i přes jejich velký komerční úspěch kritice ze strany domácí odborné literární veřejnosti až do konce autorova života. Ačkoliv tato skutečnost nebyla v minulém století určující pro prodejnost Vernových románů, měla určitý dopad na to, v jaké podobě se verneovky dostávaly k francouzským i zahraničním čtenářům a jaké mínění o nich převládalo. (Evans 2000; Dehs 2019) Teprve až v 70. letech 20. století se Verne doopravdy zapsal do historie domácí literatury a byl ve Francii zařazen do školních osnov. Ačkoliv jeho dílo nelze jednostranně považovat za určené výhradně dětem, vlivem názorů raných kritiků a častého užívání úryvků z jeho textů k didaktickým účelům takto bývá ve Francii často zařazováno. (Commèrová, 2023) Odborná veřejnost se po dlouhá desetiletí Vernovým dílem zabývala velmi málo také proto, že přístup k Vernově pozůstalosti a soukromé korespondenci byl do 60. let 20. st. obecně omezený. Z toho důvodu nemohly vznikat ani referenční verze jeho textů v originále, a tedy ani plně oficiální překlady do cizích jazyků. Za hranicemi Francie už od samých počátků vznikaly výrazně krácené či cenzurované překlady Vernových děl, a to zejména v anglofonní oblasti. (Evans, 2005; Butcher 2014–2015)

U nás jsou verneovky nepřetržitě publikovány už od roku 1870 a J. Verne si dlouhé roky udržoval prvenství jako nejpřekládanější autor z francouzštiny. Oblibu čtenářů si získal už v úplných začátcích díky úzké spolupráci pražského vydavatele Vilímka s tehdejší Vernovým francouzským vydavatelem Hetzelem. (Čech, 2011) Překlady, jež v tomto období vznikaly, jsou dnes opakovaně vydávány v jazykových úpravách nakladatelství Návrat a Dobrovský. Jak vyplynulo z analýzy jazykových úprav starých překladů románu *Dvacet tisíc mil pod mořem* v této diplomové práci, takový přístup přináší jistá rizika spojená se zastaráváním (souvisejícím s rychlým vývojem národního jazyka) a dobovou podmíněností překladu. Při jazykové úpravě archaického překladu dochází totiž k tomu, že redaktoři mohou v textech ponechávat některé prvky starší dobové překladové normy. Do jazykových úprav překladu *Dvaceti tisíc mil pod mořem* Jaroslava Janečka se propsalo hned několik prvků dobové překladové normy z konce 19. st.: přístup k řešení AVČ (starý překlad se méně odklání od stavby cizojazyčných vět), překladu termínů (s dnešními nástroji může překladatel i velmi cizí koncepty dohledat mnohem snadněji) či míry exotizace/naturalizace (starší překlad tíhne k naturalizaci). Při dvojí jazykové úpravě, z nichž jedna vychází ze druhé (jako v případě jazykové úpravy nakladatele Dobrovský, která vychází z úpravy

nakladatele Návrat), může docházet dokonce k nedorozuměním a omylům, pokud ani jedna jazyková úprava není konfrontována s originálem.

Ač mohou být jazykové úpravy překladů pořízených v 19. století pro čtenáře jistým lákadlem, jedním z vedlejších účinků takového snažení je to, že v češtině mohou tyto texty stále působit do jisté míry zastarale, méně čtivě, či dokonce nevěrohodně z věcného hlediska. Příklad *Dvaceti tisíc mil pod mořem* Václava Netušila (naposledy publikovaný roku 1987), který roku 2022 vyšel v jazykové úpravě nakladatelství Leda, má blíže k současné překladové normě, ačkoliv rovněž vykazuje některé známky zastarávání a není obsahově kompletní. Bylo by přínosné se dále touto problematikou zabývat a detailněji zmapovat, jak nakladatelé v současnosti obecně zacházejí s překlady Vernových textů. Vydavatel Dobrovský vychází v případě *Dvaceti tisíc mil pod mořem* z jazykové úpravy nakladatele Návrat, ale nikoliv u jiných publikací (např. *Dva roky prázdnin*, 2014 – v tiráži není uvedeno, jestli úprava překladu vychází odjinud).

Z orientačního průzkumu v katalozích českých knihoven vyplynulo, že Jules Verne dnes obecně nepatří k nejpůjčovanějším autorům, a to ani pokud k plným verzím románů připočteme současné adaptace na motivy jeho děl. Zajímavou otázkou nadále zůstává, jakou oblibu mají v současné době Vernovy romány mezi dětskými čtenáři a jakým způsobem jsou tyto texty u nás využívány k didaktickým účelům.

Analyzovaná vydání

VERNE, Jules. *Dvacet tisíc mil pod mořem*. Praha: Vilímek, 1911, s. [1a]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:9521e234-9949-4c69-8ad1-fb48fb8a5276>

VERNE, Jules a Václav NETUŠIL. *Dvacet tisíc mil pod mořem*. Praha: Albatros, 1987, s. [393]. Dostupné také z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:bb1c7b10-5863-11e4-a6f0-5ef3fc9ae867>

VERNE, Jules. *Dvacet tisíc mil pod mořem*. V tomto provedení 2., nezkrác. Vyd. Přeložil Jaroslav Immanuel JANEČEK. Brno: Návrat, 2003, c1998. ISBN 8071745618.

VERNE, Jules. *Dvacet tisíc mil pod mořem*. Přeložil Jaroslav Immanuel JANEČEK, ilustroval Alphonse de NEUVILLE, ilustroval Édouard RIOU, ilustroval Jiří "Arbe" MIŇOVSKÝ. *Podivuhodná putování*. Praha: Dobrovský, 2017. ISBN 9788073902285.

VERNE, Jules. *Dvacet tisíc mil pod mořem*. V nakladatelství Leda první, upravené vydání. Přeložil Václav NETUŠIL, ilustroval Alphonse de NEUVILLE, ilustroval Édouard RIOU. *Nejčtenější knihy světa*. Voznice: Leda, 2022. ISBN 9788073358037.

VERNE, Jules. *Vingt mille lieues sous les mers*. Online. Project Gutenberg, 2017. Dostupné z: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/54873/pg54873-images.html>. [cit. 2024-07-25].

VERNE, Jules. *Vingt mille lieues sous les mers*. Online. BnF Gallica, 2017. Dostupné z: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b8600258f/f432.planchecontact>. [cit. 2024-07-25].

Bibliografie

ANGENOT, Marc. Jules Verne and French Literary Criticism. Online. *Science Fiction Studies*. 1973, roč. 1, č. 1. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4240783>. [cit. 2024-06-16].

BERMAN, Antoine. *La Traduction et la lettre ou l'Auberge du lointain*. Éditions du Seuil, 1999. ISBN 9782020380560.

BUČKOVÁ, Tamara. Román „20 000 mil pod mořem“ od Julese Verna ve světě současné tvorby pro mládež. In Koudelková, Eva (ed.). *Současnost literatury pro děti a mládež*. Online. Nakladatelství Bor, 2009, s. 111–128. [online]. Dostupné z: https://kcl.fp.tul.cz/images/dokumenty/sborniky/210_Soucasnost_2009.pdf#page=111. [cit. 2024-07-02].

CASANOVA, Pascale. *Světová republika literatury. Limes (Karolinum)*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2036-7.

COMMÈRE, Zoé. Jules Verne, un auteur scolaire ? Online. *Romantisme*. 2006, č. 131, s. 87–97. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-spirale-revue-de-recherches-en-education-2023-2-page-47.htm?contenu=article>. [cit. 2024-06-16].

COMPÈRE, Daniel. Jules Verne: bilan d'un anniversaire. Online. *Romantisme*. 2006, č. 131, s. 87–97. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-romantisme-2006-1-page-87.htm?contenu=article>. [cit. 2024-06-16].

ČECH, Pavel. *Francouzsko-české vztahy v oblasti překladu (1945-1953)*. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 9788021054660.

DEHS, Volker. État Présent: Jules Verne. Online. *French Studies*. 2019, roč. 73, č. 2, s. 266–277. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/fs/knz058>. [cit. 2024-06-16].

DEKISS, Jean-Paul. Jules Verne: Apports à un humain planétaire. Online. *Études*. 2005, roč. 403, č. 2, s. 79–87. Dostupné z: <https://www.cairn.info/revue-etudes-2005-7-page-79.htm?contenu=article>. [cit. 2024-06-16].

DRSKOVÁ, Kateřina. *České překlady francouzské literatury: (1960-1969)*. Bibliotheca viva. České Budějovice: Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis, c2010. ISBN 9788073942366.

EVANS, Arthur B. A Bibliography of Jules Verne's English Translations. Online. *Science Fiction Studies*. 2005, roč. 32, č. 1, s. 105–141. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4241323>. [cit. 2024-06-16].

EVANS, Arthur B. Science Fiction in France: A Selective Bibliography of Secondary Materials. Online. *Science Fiction Studies*. 1989, roč. 16, č. 3, s. 338–368. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4239957>. [cit. 2024-06-16].

EVANS, Arthur B. a MILLER, Ron. Jules Verne, Misunderstood Visionary. *Scientific American*. 1997, roč. 276, č. 4, s. 92-97.

EVANS, Arthur B. Culminating a Decade of Scholarship on Jules Verne. Online. *Science Fiction Studies*. 2015, roč. 42, č. 3, s. 557–565. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/10.5621/sciefictstud.42.3.0557>. [cit. 2024-06-16].

EVANS, Arthur B. The Illustrators of Jules Verne's "Voyages Extraordinaires." Online. *Science Fiction Studies*. 1998, roč. 25, č. 1, s. 241–270. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4240700>. [cit. 2024-06-16].

EVANS, Arthur B. The Origins of Science Fiction Criticism: From Kepler to Wells. Online. *Science Fiction Studies*. 1999, roč. 26, č. 2, s. 163–186. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4240782>. [cit. 2024-06-16].

JANÁČEK, Pavel. *Literární brak: operace vyloučení, operace nahrazení, 1938-1951*. Teoretická knihovna. Brno: Host, 2004. ISBN 8072941291.

JAREŠ, Michal; JANÁČEK, Pavel a ŠÁMAL, Petr (ed.). *Povídka, román a periodický tisk v 19. A 20. Století: sborník příspěvků ze symposia pořádaného oddělením pro výzkum literární kultury ÚČL AV ČR v Praze 13.-14. Řijna 2004*. Edice K (Ústav pro českou literaturu AV ČR). Praha: ÚČL AV ČR, 2005. ISBN 8085778475.

LE LAY, Colette. Jules Verne, vulgarisateur de l'astronomie ? Online. *Cahiers François Viète*. S. 67–78. Dostupné z: <https://doi.org/https://doi.org/10.4000/cahierscfv.2362>. [cit. 2024-07-01].

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. 4., upr. Vyd. Praha: Apostrof, 2012. ISBN 9788087561157.

MELMOUX-MONTAUBIN, Marie-Françoise a REFFAIT, Christophe. Nouvelles lectures politiques de Jules et Michel Verne. Online. *Romanesques Revue du Cercll / Roman & Romanesque*. 2022. Dostupné z: <https://classiques-garnier.com/romanesques-2022-revue-du-cercll-roman-romanesque-hors-serie-nouvelles-lectures-politiques-de-jules-et-michel-verne-politics-of-an-author-portrait.html>. [cit. 2024-06-16].

RISTERUCCI-ROUDNICKY, Danielle. *Introduction à l'analyse des oeuvres traduites*. Armand Colin, 2008. ISBN 9782200345327.

SAPIRO, Gisèle. *La sociologie de la littérature*. La Découverte, 2014. ISBN 9782020380560.

SULOVSÁ, Jarmila. Jules Verne včera a dnes. In Koudelková, Eva (ed.). *Současnost literatury pro děti a mládež*. Liberec: Katedra českého jazyka a literatury. Pedagogická fakulta Technické univerzity v Liberci, 2005, s. 71–82. [Online]. Dostupné z: https://kcl.fp.tul.cz/images/dokumenty/sborniky/210_Soucasnost_2005.pdf#page=71. [cit. 2024-07-02].

ŠIMEČEK, Zdeněk a TRÁVNÍČEK, Jiří. *Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích*. *Historie (Academia)*. Praha: Academia, 2014. ISBN 9788020024046.

ŠOTOLOVÁ, Jovanka. *Francouzská literatura v českých překladech po roce 1989: 25 let bez cenzury*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2018. ISBN 9788024638683.

WESTFAHL, Gary. The Popular Tradition of Science Fiction Criticism, 1926-1980. Online. *Science Fiction Studies*. 1999, roč. 26, č. 2, s. 187–212. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/4240783>. [cit. 2024-06-16].

Web

Databáze knih. Online. 2008–2024. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/>. [cit. 2024-07-25].

EVANS, ARTHUR BRUCE. *Research*. Online. Arthur Bruce Evans. 2021. Dostupné z: http://academic.depauw.edu/aevans_web/Research/Research.htm. [cit. 2024-06-16].

Knihovny.cz. Online. 2015–2024. Dostupné z: <https://www.knihovny.cz/>. [cit. 2024-07-25].

PECHÁČEK, PAVEL. Verne bez Verna? *iLiteratura*. 2016. [Online]. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/37461-neff-ondrej-deti-kapitana-granta>. [cit. 2024-07-09].

PÉREZ, Ariel; DE VRIES, Garnt a JEAN-MICHEL, Margot. *Jules Verne FAQ*. Online. Zvi Har'El's Jules Verne Collection. 2007. Dostupné z: <http://julesverne.ca/jv.gilead.org.il/FAQ/index.html#C1>. [cit. 2024-07-25].

Slovník českých nakladatelství 1849–1949. Online. 2007–2024. Dostupné z: <https://www.slovník-nakladatelství.cz/>. [cit. 2024-07-25].

Sociologická encyklopedie. Online. 2022. Dostupné z: https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Hlavn%C3%AD_strana. [cit. 2024-07-25].

The Complete Jules Verne Bibliography. Online. The Complete Jules Verne Bibliography. 2007. Dostupné z: <http://jv.gilead.org.il/biblio/voyages.html>. [cit. 2024-06-16].

Verniana. Online. 2014–2015, č. 7. 2014–2015. Dostupné z: <http://www.verniana.org/volumes/07/A4/Volume.pdf>. [cit. 2024-06-12].

Wikipedia: the free encyclopedia. San Francisco (CA): Wikimedia Foundation, 2001-2024. [cit. 2024-07-25].

Seznam tabulek

Tabulka 1. Počet vydaných adaptací za celé sledované období

Tabulka 2. Nejpůjčovanější verneovky v českých knihovnách

Tabulka 3. Přehled všech českých vydání *Dvaceti tisíc mil pod mořem*

Tabulka 4. Peritextové údaje k vydání z roku 1911 (Vilímek)

Tabulka 5. Peritextové údaje k vydáním z let 2003 a 2009 (Návrat)

Tabulka 6. Peritextové údaje k vydání z roku 2017 (Dobrovský)

Tabulka 7. Peritextové údaje k vydání z roku 1987 (Albatros)

Tabulka 8. Peritextové údaje k vydání z roku 2022 (Leda)

Tabulka 9. Úryvek ze začátku Janečkova překladu a úpravy nakladatelů Návrat a Dobrovský

Tabulka 10. Úryvek ze začátku Netušilova překladu a úpravy nakladatelství Leda

Tabulka 11. Úryvek ze str. 99 Janečkova překladu a jazykové úpravy nakladatelů Návrat a Dobrovský

Tabulka 12. Úryvek ze str. 99 Netušilova překladu a jazykové úpravy nakladatele Leda

Seznam grafů

Graf 1. Počet vydaných verneovek v letech 1870–1949 (79 let)

Graf 2. Počet vydaných verneovek v letech 1950–1989 (39 let)

Graf 3. Počet vydaných verneovek v letech 1990–2023 (33 let)

Graf 4. Dvacítka nejpůjčovanějších Vernových titulů v rámci MKP

Graf 5. Počet stažení e-knih z MKP

Seznam příloh

Příloha 1. Romány Julese Verna v českém překladu v období let 1870–1949

Příloha 2. Romány Julese Verna v českém překladu v období let 1950–1989

Příloha 3. Romány Julese Verna v českém překladu v období let 1990–2023